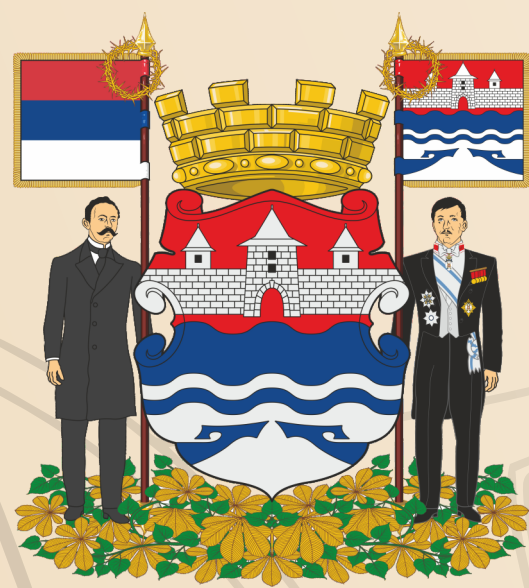

ОЦИЛО

ГЛАСНИК ДРУШТВА СРПСКИХ ГРБНОСАЦА "МИЛОШ ОБИЛИЋ"

2017, БРОЈ 12, ГОДИНА 5

НОВИ ГРБ БАЊЕ ЛУКЕ

*После века трајања
усвојен нови грб*

ВИТЕШКИ ПРСТЕН ИЗ ТВРЂАВЕ ПРИЛЕПАЦ

Прилог средњовековној
хералдици

ВУКОСЛАВИЋЕВ ГРБОВНИК ПОНОВО МЕЂУ НАМА

Старо и ново у илирској хералдици

ISSN 2560-4422

Психа је слика, говорио је Јунг.

Хералдика на овим просторима траје и развија се више од седам векова, а свет и језик симбола, од првих пећинских цртежа до данашњих дана, акумулирао је, и захваљујући напретку технологије, учинио свима доступним томове и томове књига о симболима, које хералдика баштини као језик којим се изражава.

Ипак, ми се у савременој хералдичкој пракси сусрећемо са проблемом недостатка идеја, па се тако, појавом све већег броја личних грбова, може запазити да они све више почињу да личе једни на друге, а што је за једну хералдичку сцену одлика немаштовитости.

Као додатни проблем, појављује се и тежња да се тај недостатак идеја, надомести измишљањем нових варијација најчешће коришћених симбола, чиме се акценат преноси са оригиналности идеје, на оригиналност појединачног симбола.

Тако заборављајући на корене, идеју и смисао хералдике, а инсистирајући на оригиналности појединачних симбола, прети нам опасност да хералдику индивидуе, претворимо у хералдику колектива, и тиме је обесмислимо у њеном корену.

А корен хералдике почива управо у појединцу, у нама самима, нашим личним квалитетима и назорима, које кроз свет општих симбола, изражавамо у форми грба, који увек говори у наше име, уместо нас, али увек у име нас.

Зато је порука свим будућим грбоносцима, да потрага за личним грбом започиње потрагом за нама самима, и колико више уронимо у дубине сопствене подсветсти, толико ћемо јасније спознати симболе сопствене личности.

У средишту тога бескрајног царства симбола, почива од искона, и чека на нас и наш грб.

Уживајте у читању!

Бранко Тодоровић,

главни и одговорни уредник зборника „Оцило“
гласника Друштва српских грбоносаца „Милош
Обилић“

Главни и одговорни уредник зборника ДСГ „Милош Обилић“ Бранко Тодоровић * Зборник ДСГ „Милош Обилић“ приредио уређивачки колегијум * Зборник ДСГ „Милош Обилић“ излази два пута годишње * Своје сугестије, примедбе и похвале шаљите на мејл: glavni.urednik@heraldikasrbija.rs * Адреса сајта: www.heraldikasrbija.rs

Дозвољено је штампање зборника за личне потребе у целиности. Фотографије и слике су у власништву њихових аутора.

- 4 **Хералдички статус града Бања Лука**
прилог месне хералдике
блазон и симболика усвојеног грба Града Бања Лука.
Пише: Драгомир АЦОВИЋ
- 13 **Витешки прстен из тврђаве Прилепац**
развијена средњовековна српска хералдика
хералдички прстен са маршалованим грбом.
Пише: Ристо СТАРОВИЋ
- 20 **Вукославићев грбовник поново међу нама**
старо и ново у илирској хералдици
Вукославићев грбовник поново доступан истраживачима.
Пише: Бранко ТОДОРОВИЋ
- 22 **Недоумице у хералдици рисанских Ђуковића**
занимљива хералдичка прича
како је Зане Фаочић постао Јово Ђуковић?
Пише: Леонид КАМПЕ
- 27 **Споразум о сарадњи ДСР „Порекло“ и ДСГ „Милош Обилић“**
међудруштвена сарадња
„Порекло“ и „Обилић“ заједно на пољу грбословља.
Пише: Марко ДРАЖИЋ
- 28 **Средњовековне српске заставе: ратна застава Војиновића**
средњовековна српска вексилологија
објашњење застава из челенке грба Војиновића.
Пише: Милан РАДУЛОВИЋ
- 30 **Грб „цара Србије“ у светлу нових извора: од друге половине XIV века до 1813. године**
историјска анализа
порекло, развој и настанак грба „Трибалије“.
Пише: Бранко ТОДОРОВИЋ
- 40 **Огњило или оцило?**
терминологија
шта је старије, и шта је исправније?
Пише: Зоран НИКОЛИЋ
- 46 **Черниговска династија (Рјуриковичи) и кнез Ростислав: Рус који је владао Београдом**
родословна прича
од Рјурика до Лава Толстоја
Пише: Душко ЛОПАНДИЋ
- 54 **О хералдичким знамењима Душанове властеле**
историјски преглед
шта за српску властелу XIV века представља грб?
Пише: Александар МИЛОСАВЉЕВИЋ
- 59 **Хералдичка фореника: гр(о)б Новака Ковача**
истраживање
како је изгледао грб Новака Ковача?
Пише: Леонид КАМПЕ
- 63 **Вимерова застава Немачке**
вексилолошка прича
оживљена заборављена немачка застава
Пише: Александар ПЕТРОВ
- 67 **Бесловесна словеса**
Терминологија, други пут
анализа предлога новог Устава СПЦ
Пише: Зоран НИКОЛИЋ

Драгомир Ацовић

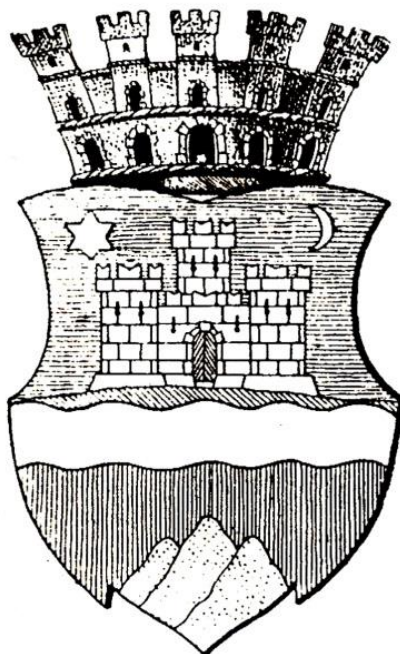
О грбу града Бања Лука

НАСТАНАК АКТУЕЛНОГ ГРБА ГРАДА БАЊА ЛУКА

Бања Лука почетком 2017. године нема грб!

То је делом последица извесног историјског дисконтинуитета у развоју и урбаној традицији града, а делом последица јединствене уставно-правне ситуације у Босни и Херцеговини, па последично и у Републици Српској, и постојања неоспорене, али и недоказане, претпоставке о надлежности судских инстанци чак и у случајевима који су по својој природи и правно *ultra vires*.

Први покушај да Бања Лука стекне грб учињен је између два рата, после успостављања Врбаске Бановине, када је предлог израдила сликарка Вера пл. Бојничкић, кћи познатог хрватског хералдичара др Ивана пл. Бојничкића, а предлог је пропонирао Виктор Антун конте Дујшин. Пројекат је прошао незапажено и, осим у стручној литератури, није оставио трага. Независно од судбине овог предлога, ваља имати у виду да су неки елементи пројекта остали актуелни до данас, истина из других разлога: основна секвенца боја/метала (плаво-бело-црвено) која алудира на заставу Југославије, односно на пансловенске боје, таласаста греда као реминисценција на реку Врбас, утврђени град као алузија на кастел (са наглашеном асоцијацијом на тврђаву у грбу Загреба), присуство полумесеца и звезде (као двојна алузија на грб Илирије и елемент који прати мотив тврђаве у грбу Загреба). Коначно, ту је барокна форма штита, која нема никаквог утемељења у локалној традицији и бедемска круна чија је структура и конструкција изведена из пређашње угарске хералдичке норме за насељена места.

Слика 1: Предлог грба града Бања Лука, по идеји Виктора Антуна Дујшина, емблезирао др Ивана пл. Бојничкић

Други покушај начињен је у дуготрајном периоду владавине Комунистичке партије, и његов садржај је диктиран политичком демагогијом која почива на брисању историјског сећања и наметања садашњости као неизбежног модела будућности; та будућност не подразумева ни

индивидуална ни колективна сећања, нити алтернативне правце развоја. Амблем је рађен изван хералдичких норми, мада је његов садржај уклопљен унутар штита. Постоје три амблематска мотива и две амблематске боје/метала. Проблем је што је њихова интерпретација производ графизма чија је прва жртва препознатљивост. Тако се поједностављене контуре споменика, фрагмент обриса утврђења и таласи реке визуелно спајају у неку врсту криптичне шаре. То, само по себи, није погрешно, али јесте непродуктивно јер чак и оним темама које би могле бити елемент распознавања и поистивећивања одузима идентитет. Тај је ефекат посебно наглашен

Слика 2: Амблем града Бања Лука који је био у употреби у доба СФРЈ

нехералдичким приступом повезивања таласа и бордуре доњег дела штита у једну визуелну целину. Избор зелене боје и сребра као метала није посебно образлаган, али је прилично једнозначно подразумеван.

Нови покушај учињен је 1992. године када је, у условима грађанских сукоба који су прерастали у грађански рат, расписан јавни конкурс за грб Бања Луке. Потписник овог предлога и сам је учествовао на том конкурс (неуспешно!), а ближи подаци о току и исходу тог конкурса никада нису обнародовани, али се као коначни победник учврстило решење које је, уз мања дотеривања и графичка прецизирања, опстало све до пресуде Уставног суда РС од 20.2.2013. године. Званични статус грба дефинисан је Статутом Града из 2005. године, потом Одлукама о употреби симбола и имена Града Бања Лука из 2008, односно из 2010. године. Коначно, усвајањем Књиге графичких стандарда 2011. године чинило се да је, без обзира на хералдички квалитет решења, решено питање прописаног модела неопходне визуелне вулгаризације и стандардизације усвојеног званичног градског симбола.

Слика 4: Победничко решење на конкурс 1992. године

Слика 3: Предлог грба града Бања Лука. Идеја и емблезон Драгомир Ацовић

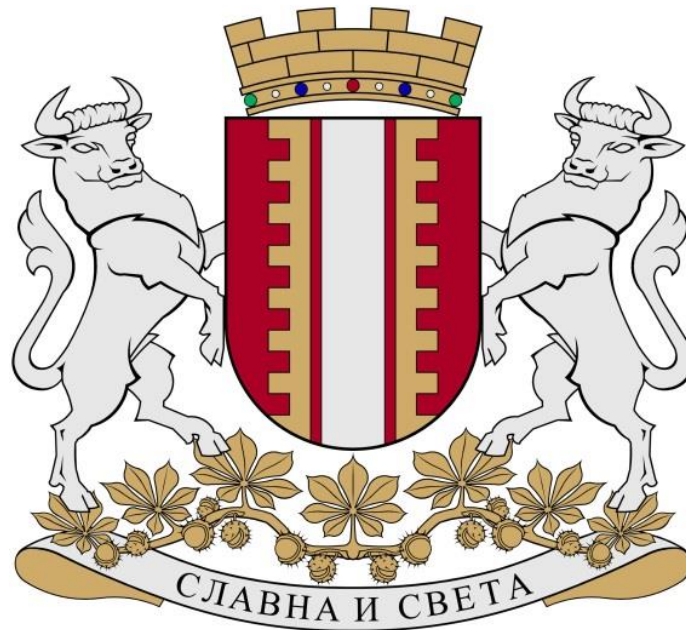
Ангажовањем Уставног суда БиХ по тужби Сулејмана Тихића, и уз укључивање Мухамеда Филиповића као формалног заступника тужбе, питање територијалне хералдике постало је предмет интервенисања судске власти, чиме је и формално питање симбола у Босни и Херцеговини престало да буде историјско, традиционално, етничко, културно и религијско, а да истовремено једино није престало да буде политичко. Отуда је суд постао инструмент политичке власти, интерпретација је постала доказ, а субјективно осећање власника хералдичког знамења допустиво само у случају неслагања овлашћеног субјекта, док се његова воља самим својим постојањем узима као деликт и тумачи као небитна, нематеријална, па у извесном смислу и као потврда постојања националне, културне, верске, територијалне, филозофске, етичке и било које друге острашћености и мржње према извесном „другом“, који - с тога - мора бити системски и систематски заштићен поништењем слободне воље туженог субјекта! Такво арбитражно уплитање у питање симбола има свој извор у одлуци Високог представника Карлоса Вестендорпа којим су грб и застава Босне и Херцеговине засновани на претпоставци да је свим конститутивним народима (али и неодређеној интересној групацији која себе назива „међународном заједницом“) прихватљив само онај симбол који није ничији, односно који ни једном народу не значи ништа! Тиме је санкционисан став да није аргумент постојања узајамне нетрпељивости одсуство симбола неког од народа, већ присуство симбола било ког од народа!

Непосредна последица претходних збивања јесте пресуда Уставног суда Републике Српске од 20. фебруара 2013. којом се утврђује да „члан 6. ст. 2. и 3. Статута Града Бања Лука („Службени гласник Града Бања Лука“ бр. 25/05 и 30/07) нису у сагласности са Уставом Републике Српске и Законом о локалној самоуправи („Службени гласник Републике Српске“ бр. 101/04, 42/05 и 118/05)“. Суд се позвао на „одредбе члана 5. став 1. ал. 1. и 2. Устава, којима је утврђено да се уставно уређење Републике темељи на гарантовању и заштити људских слобода и права у складу са међународним стандардима и обезбјеђивању националних равноправности и заштити виталних националних интереса конститутивних народа. Такође, Суд је имао у виду одредбу члана 10. Устава, према којој су грађани Републике Српске равноправни у слободама, правима и дужностима, једнаки пред законом и уживају исту правну заштиту без обзира на расу, пол, језик, националну припадност, вјероисповијест, социјално поријекло, рођење, образовање, имовно стање, политичко и друго увјерење, друштвени положај или друго лично својство. Уз то, Суд је имао у виду да је чланом 102. став 1. тачка 6. Устава Републике Српске утврђено да општина преко својих органа, у складу са законом, извршава законе, друге прописе и опште акте Републике чије извршавање је повјерено општини, те обезбјеђује извршавање прописа и општих аката општине, док је ставом 2. овог члана Устава утврђено да се систем локалне самоуправе уређује законом.“ Иако се из цитираних ставова нигде не може уочити директна веза између мотива у саставу градског грба и људских права у било којој од цитираних форми и облика, та пресуда чини темељ интерпретације и обима права сваког будућег покушаја да се симболички дефинише једна заједница, хералдичким, вексилолошким, визуелним, аудитивним или било каквим другим средством и техником. Прецизније речено, на основу става Уставног суда грб Бања Луке сме садржавати само оно што ни на који начин не дефинише име или природу заједнице која у Бања Луци живи, историју или културну самобитност те заједнице! Изузетак је, евентуално, мотив који ће саму чињеницу да је неко житељ Бања Луке у датом времену третирати као супститут за појам нације, културе, наслеђа, традиције, историје, вере, и тд, односно којим ће се на нивоу симбола апострофирати постојање „Бањалучке нације“. Тиме је опозван стари диктум да су „симболи моћни зато што представљају видљиво присуство невидљиве стварности“.

Последице овог и оваквог става испољиле су се током јавног конкурса за грб Бања Луке, организованог 2014. године. Сам конкурс је донео значајан број веома квалитетних предлога чији је хералдички статус мање-више неспоран, али ни једно од предложених решења није дефинитивно прихваћено као задовољавајуће и умесно управо на оном нивоу на коме судска власт и не може дефинисати садржај и прихватљивост једног симбола. Другим речима, такмичећи се у томе ко ће радикалније елиминисати било какав суштински родослов симбола, предложена решења су се позабавила графизмом сродних садржаја, везујући се за мотив кастела (као антички, те стога предидентификациони споменик), реке (као природног феномена), листа дивљег кестена (као савршено екстериторијалног и ненационалног елемента флоре, али у

петолисном варијетету, ако је то варијетет!) и редундантног модела локалног пловила (које, при том, има врлину да се непосредно односи на занатску традицију породице која етнички није ни српска, ни хрватска, ни бошњачка).

Слика 5: предлог грба града Бања Лука, по идеји Зорана Николића, емблезирао Срђан Марловић

Иако су таксативно задовољили све захтеве, ни један од предложених радова није задовољио личне критеријуме Бањалучана. Тај феномен је најеклатантнији у примеру серије радова Николића и Марловића, од којих је сваки хералдички савршено исправан, готово сви су историјски и национално неутрални, графички беспрекорни, и сви оглашени неприхватљивим са избором образложења која су сва оправдана, али немају никакве везе са оним што се у формалном смислу од конкурената тражило.

У четрвтој години од доношења пресуде Уставног суда, ситуација је остала неизмењена - Град Бања Лука формално не поседује грб. У том светлу долази и овај најновији покушај градске управе да разреши *impasse* у који се дошло.

Битан захтев надлежне градске структуре који представља пројектни задатак за грб, остао је на нивоу стања после пресуде, односно после неуспеха расписаних конкурса. У складу са тим, поштовање таксативно побројаних захтева мора се узети као изречена воља титулара, у односу на коју се од предлагача грба не тражи стручни савет, већ помоћ како да се жељено произведе у потребно, а потребно у нужно и тиме прихватљиво.

Имајући у виду све таксативно поменуте могуће и дозвољене садржаје, закључујемо да се тематски репертоар састоји углавном од следећег:

Дозвољено:

- река Врбас
- Бањалучки Кастил
- чамац-дајак, укључиво дајак-мотку са штицом
- дивљи кестен, укључиво цваст и плод
- липа, укључиво цваст
- зграда Банског двора
- зграда Градске управе
- елементи из претходних грбова Бања Луке (све побројано, плус споменик на Бањ-брду), осим проскрибованих елемената (основа порушене Саборне цркве, штит са крстом и оцилима)

- амблем Републике Српске
- застава Републике Српске
- карактеристична фауна...

У светлу до сада забележеног јавног реаговања на постојеће предлоге, констатује се да би у дозвољени репертоар могли да уђу и следећи мотиви:

Људске фигуре:

Ликови Петра Кочића, Бана Милосављевића, епископа Св. Платона (дискутабилно!), анонимни Бањалучанин и/или Бањалучанка

Фигура фауне:

Јазавац (Meles meles), медвед, вук, јелен, бик (већ делимично оспорен у ранијим предлозима!)

Фрагменти природе:

Бањ-брдо (Шехитлуци), водно богатство (Сутурлија, Црквена и Врбања)

Број становника према попису из 2013. године износи око 135.000, што значи да се са просечним статистичким прираштајем може у 2017. рачунати као 140.000.

Уставно-правни статус: Бања Лука је политички, административни, културни и привредни центар Републике Српске, али није главни град. Осим Града Бања Лука, територијална надлежност покрива и месне заједнице Ада, Борик 1, Борик 2, Булевар, Врбања, Кочићев вијенац, Лазарево 1, Лазарево 2, Лауш 1, Лауш 2, Нова варош, Обилићево 1, Обилићево 2, Паприковац, Петрићевац, Побрђе, Росуље, Српске топлце, Старчевица, Центар 1, Центар 2 и Чесма. У принципу, месне заједнице могу по прописаној процедури да партиципирају у коришћењу градских хералдичких и вексилолошких симбола, што се решава на нивоу одлука извршне власти Града.

Подручје града Бање Луке, поред територије Града, сачињавају и следећа насељена места: Агино Село, Барловци, Бастаси, Бистрица, Бочац, Борковићи, Бронзани Мајдан, Церици, Чокори, Дебељаци, Добрња, Драгочај, Дракулић, Дујаковци, Голеша, Поткозарје, Јагаре, Кмећани, Кола, Кола Доња, Крмине, Крупа на Врбасу, Куљани, Локвари, Лусићи, Љубачево, Мелина, Мотике, Обровац, Павићи, Павловац, Перван Доњи, Перван Горњи, Пискавица, Понир, Пријаковци, Пријечани, Прњавор Мали, Радманићи, Радосавска, Рамићи, Рекавице, Славићка, Стратинска, Стричићи, Суботица, Шарговац, Шимићи, Шљивно, Верићи, Вилуси, Залужани и Зеленци.

Примењујући аналитички приступ, аутори су закључили следеће:

- С обзиром на опредељење расписивача позива у погледу садржаја грба, основна дилема односи се на колористичку синтагму.

- Полазећи од пресуде Уставног суда и јавно изнетих ставова у коментарима и расправама по конкурсним предлозима, може се препоставити следеће:

- црно: било који садржај заснован на екстензивној или интензивној употреби црне боје није прихватљив због професионалних преференци или општих предрасуда;

- зелено: било који садржај заснован на екстензивној или интензивној употреби зелене боје није прихватљив по основу преференција једне од конститутивних нација;

- плаво: у начелу прихватљиво за све;

- црвено: у начелу прихватљиво за све;

- пурпурно: у начелу свима сумњиво због идеолошког потенцијала.

Метали су генерално прихватљиви јер им посебно значење даје тинктура са којом су упарени.

Крзна генерално нису прихватљива због нејасних инференци у погледу амблематског или тотемског поимања звери чије је крзно.

Из наведених опсервација следи да је оптимална конкорданца боја она која проистиче из избора и секвенци на застави Републике Српске, односно у ширем смислу из пансловенских боја, јер је словенски супстрат заједнички свим конститутивним народима у РС.

- Мотивске преференце:

Кастел, река (реке), и дајак-чамац директно су апострофирани као преферентни мотиви за хералдичку интерпретацију. Стога је оптимални садржај хералдичког штита у највећој мери предефинисан, јер хералдика не подноси нагомилавање мотива нити њихово превелико графичко дефинисање које би се, нужно, у случају неопходне редукција грба свело на непрепознатљиви детаљ. Из тог става следи закључак да сва три обавезна елемента морају имати акценат на препознатљивом идентификационом акценту: код Кастела, то су ниски и развучени бедеми, четвртасте куле и пирамидални кровови, код реке (река) то су таласи, код дајак-чамаца карактеристични и декоративни прамци (кљунови). У том истом духу може се тражити додатни спецификум у мотиву дајак-мотке са штицом или генералном профили чамца плитког газа, уз напомену да су ти елементи истовремено и тешко препознатљиви у било каквој варијанти задржавања логичне пропорцијске хијерархије у компоновању; та хијерархија није обавезна, али је здраворазумска јер иначе захтева додатну вербалну и ликовну експликацију.

На нивоу Средњег грба, односно грба службености, отвара се могућност за делимично проширење симболичког репертоара у оквиру хералдичких норми, и то:

Посредством бедемске круне, која обележава хијерархијски ранг и популациону величину титулара, и

Посредством флоралног венца, као ближе визуелне и алудивне одреднице титулара.

У складу са изложеном аналитиком, решење је углавном тражено у варијантама које се крећу од једне тинктуре и једног метала, две тинктуре и једног метала и две тинктуре и два метала. Ова последња могућност оцењена је као детриментна на вишем хијерархијском нивоу (Средњи и Велики грб) због извесне колористичке агресије; таква агресија сама по себи није увек погрешна, али је искуство да је ваља избегавати код случајева када хералдичке параферналије на вишем хералдичком нивоу и саме поседују велики степен колористичке разноврсности.

У циљу јаснијег сагледавања потенцијала колористичке синтагме, коришћен је најједноставнији и традиционални модел варјашког штита.

Редукција тематског репертоара поставља питање умесности увођења неких додатних мотива који би појачали истовремено и естетски и симболички потенцијал хералдичке композиције у основном грбу.

Опције су сведене на следеће мотиве:

- стару „босанску“ круну, која припада регалијама истоветним са првом гарнитуром регалија краља Стефана Првовенчаног, што отвара могућност субјективне негативне рецепције код припадника конститутивних народа;

- дајак-мотку са карактеристичном „штицом“, која мора задржати виткост, а тиме је осуђена да у свакој димензионално редукованој примени грба постане невидљива или поистовећена са грешком;

- лист или листове кестена и/или липе, у ком случају се јавља хералдички плеоназам (кестен) на вишем хијерархијском нивоу грба;

- фигуру из фауне, у ком случају се као избор намеће јазавац, који се у хералдици појављује као мотив у штиту, али са проблематичним моментом распознавања при умањењу, а нарочито ако став није „у пролазу“ већ пропет или седећи (да ни став „у пролазу“ није сасвим без ризика сведочи случај такве фигуре у грбу кнежевске породице Торе и Тасо (Турн унд Таксис).

У хералдичким параферналијама хијерархијског ранга Средњег грба постоје могућности проширења опција.

Стандарни атрибут Средњег грба јесте бедемска круна. У случају Бања Луке адекватна је златна бедемска круна са четири видљива мерлона.

Ванстандардне опције се односе на посебан статус и значај Бања Луке у Републици Српској. По основу величине, чињенице да се ту налази седиште готово свих државних, културних, судских, привредних и политичких структура РС, Бања Лука може притјажавати златну дијадему.

Апострофирање зграде Банских Двора, као битног споменика из-растања Бања Луке у урбани и политички центар већ је било присутно у неким од претходних периода градске хералдичке историје, махом у виду стилизованог кровног венца као горње ивице хералдичког штита. То је оцењено као недостатно из естетских, хералдичких, па и симболичких разлога, па је решење тражено у директном цитирању фасаде Двора. Оцењено је да је, по моделу грба Бијељине, то најбоље учинити интегрисањем историјске источне фасаде Двора са мерлонском бедемском круном.

На нивоу Великог грба питање чувара (људске и митолошке фиг-ре) и држача (фауна, химере и флора) поставља се као доста битно, јер ближе одређује причу коју грб као симбол приповеда и читавој хералдичкој композицији даје додатни церемонијални и историјски контекст.

Коначни избор се свео на следеће парове:

Чувари: историјски ликови Петра Кочића и Светислава Милосављевића, с тим што је њихова преферентна узаја мна диспозиција да Кочићу припада десна, државна страна, а Милосављевићу лева, градска страна;

Држачи: пар пропетих вукова са следећим секундарним атрибутима: природни, сиви, црвени, црни, плави, сребрни, златни (са припадајућим терцијарним атрибутима оружања и језика)

Комбиновени пар: пропети вук и пропети (или седећи) јазавац; у погледу секундарних атрибута вука као у претходном случају, а код јазавца једино долази у обзир при родна боја, с тим што је узајамна преферентна диспозиција да јазавцу припада државна, а вуку градска страна.

На основу консултација са титуларом, одабрана је као преферентна варијанта са чуварима. Код стилизације природних ликова Петра Кочића и Светислава Милосављевића примењен је следећи модел:

Лица су упрошћен приказ по фотографији (Петар Кочић), односно према фотографији и сликаном портрету Ш. Боцарића (Светислав Милосављевић)

Стас је морао бити нивелисан према потребама композиције, невезано за стварне пропорције или компаративне анатомске разлике између чувара; тај феномен је чест у хералдици, и односи се и на фигуре држача код којих се не може пратити природна диференцијација по величини

Одећа је прилагођена амблематској функцији лика: Петар Кочић као припадник грађанског staleжа у настајању, одевен према друштвеном хабитусу на преласку векова, а Светислав Милосављевић као високи државни функционер, у фраку и са одликовањима као сведочанству заслужне војне и цивилне каријере.

Модел или тип штита се по правилу не блазонира и подложен је дефинисању кроз еталон (као обавезујућа форма за службену употребу), или је остављен на вољу уметнику или дизајнеру, у зависности од места, димензија и материјала.

С обзиром да је током консултација изражена жеља да форма штита буде дефинисана као барокна, направљено је неколико тентативних студија како би се видео потенцијал овог приступа. С обзиром на извесну нормирану статичност композиције, нарочито на нивоу Великог грба, закључено је да има основа да се препоручи употреба штита барокне форме, без улажења у елементе дизајна који ће се одредити у току израде еталона. Иако ужи типови барокизираног

штита дају извесну елеганцију композицији, у разради се углавном користио здепастији модел како би се нагласио елемент снаге.

Композициони модел Средњег грба опредељен је како следи:

Стандардна композиција: Основни штит + Бедемска круна + Назив Града

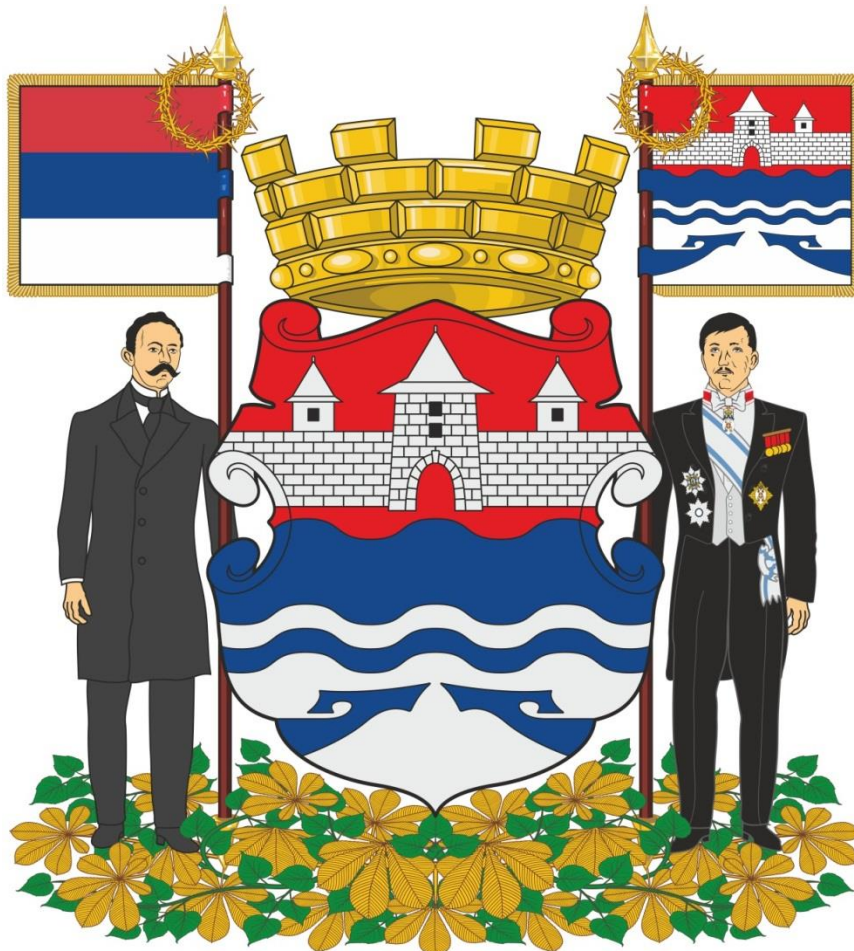
Алтернативне могућности:

Флорални венац: Композитни од грана кестена и липе, или Десна половина венца од кестена, лева од липе, или Само од кестена

Трака са називом града, или Прстен са називом града (алтернативно: са испуњеним пољем унутар прстена, или са празним пољем унутар прстена)

У складу са наведеним ставовима, титулару се предочена три верзије решења Великог грба.

После разматрања предлога, и после представљања предлога одабране верзије одборницима Градске скупштине, на основу њиховог мишљења, обављене расправе и размењених ставова, предложено је дефинитивно решења, које је коначно и формално усвојено:

Слика 6: нови грб града Бања Лука, аутори Арх. Драгомир Ацовић и проф. Љубодраг Грујић.

Велики грб: Средњи грб Бања Луке окружен чуварима, и то- десно природна фигура Петра Кочића одевеног у тамно сиви реденгот према моди с почетка 20. века, а лево природна фигура бана Светислава Милосављевића одевеног у фрак са припадајућим одликовањима и лентом. Оба чувара држе природни дрвени јарбол окован златом са кога се у поље вије квадратни стег Републике Српске опшивен златним ресама (десно), односно Бања Луке (лево). Стег Бања Луке истоветне је садржине као штит основног грба. Копља оба стега овенчана су златним трновим

венцем. Постамент грба је руковет златног лишћа дивљег кестена (*aesculus hypocastaneum*) преплетеног са зеленим лиснатим гранчицама липе (*tilia tomentosa*).

Средњи грб: Подељено, горе у црвеном сребром и црним спојницама озидани камени бедем у чијем је средишту иста таква двоспратна кула лучно отворена пољем са по једним црно отвореним прозором на спратовима и са пирамидалним сребрним кровом са наглашеном стрехом, и са обе стране те куле са по једном сребрном мањом једноспратном кулом са по једним прозором отвореним црно и кровом као што је описано, а доле сребрно са плавим суоченим кљуновима два чамца-дајака из бокова штита; преко свега таласаста плава греда изнад истог таквог прута. Штит је крунисан златном каменом озиданом бедемском круном са четири видљива мерлона и дијадемом, на чијем је фронталном сегменту приказана иста таква историјска западна фасада Банског Двора.

Грб (Мали грб, основни грб): Штит барокне форме подељен, горе у црвеном сребром и црним спојницама озидани камени бедем у чијем је средишту иста таква двоспратна кула лучно отворена пољем са по једним црно отвореним прозором на спратовима и са пирамидалним сребрним кровом са наглашеном стрехом, и са обе стране те куле са по једном сребрном мањом једноспратном кулом са по једним прозором отвореним црно и кровом као што је описано, а доле сребрно са плавим суоченим кљуновима два чамца-дајака из бокова штита; преко свега таласаста плава греда изнад истог таквог прута.

Стег: Квадратно поље подељено, горе у црвеном сребром и црним спојницама озидани камени бедем у чијем је средишту иста таква двоспратна кула лучно отворена пољем са по једним црно отвореним прозором на спратовима и са пирамидалним сребрним кровом са наглашеном стрехом, и са обе стране те куле са по једном сребрном мањом једноспратном кулом са по једним прозором отвореним црно и кровом као што је описано, а доле сребрно са плавим суоченим кљуновима два чамца-дајака из бокова штита; преко свега таласаста плава греда изнад истог таквог прута.

Аутори грба су:

Арх. Драгомир Ацовић и проф. Љубодраг Грујић.

Ристо Старовић

Витешки прстен из тврђаве Прилепац

Тврђава

Слика 1 : „Господар и витез“, рад Огњена Огњановића

Прилепац је некада био тврђава у поседу Прибца Хребељановића, логотета и пехарника цара Стефана Душана.

Прибцу се тамо око 1329. године родио син Лазар, потоњи кнез и владар Моравске Србије.

Можемо претпоставити да се тамо родила и сестра кнеза Лазара, Драгана, жена челника Мусе и мајка Стефана и Лазара Мусића, као и једна данас нама непозната ћерка.

Само утврђење налази се тринаест километара југоисточно од Новог Брда, најзначајнијег средњовековног града и трга на подручју средњовековног Косова и Србије, познатог по његовим рудницима сребра.

Сматра се да је Прилепац, заједно са утврђењем Призренац био у функцији заштите путева ка Новом Брду.

Тврђава са околним селима, по свему судећи, могла је бити баштински посед Хребељановића, а уколико и није то била сама тврђава, њихову првобитну баштину треба тражити у неком од околних села.

Познато је да су касније поједина села која се налазе у околини тврђаве, даривана од стране кнеза Лазара, као метоси манастирима и црквама, а сама тврђава Прилепац, манастиру Раваници.

Тврђава је данас у рушевинама, али се према остацима може видети да је имала облик неправилног четвороугла, приближних димензија 120 × 90 м.

Смештена је на платоу званом „Оџин камен“ који се налази на висини од око 500 m, те је сама утврда била заштићена висином и стрмошћу са јужне и западне стране, док јој је источну страну штитио шанац, дубине 7-10 m, и кула кружне основе.

Испод тврђаве кроз клисуру тече река Прилепница, док су унутар утврђеног комплекса данас видљиви остаци грађевина и бунар.

О самој тврђави нема писаних извора који би дали некакву информацију или представу о животу у њој и људима који су у њој становали. Као њене становнике ту бисмо могли рачунати породицу логотета Прибца и друге дворјане, те свакако у највећем броју тврђавску војну посаду.

Кроз тврђаву је пролазио и други свет, по својој потреби или каквом послу, те је ту могло бити и ситне властеле баштиника и пронијара, вазалне према господару тврђаве, најамничких трупа, трговаца, различитих посланстава итд.

С обзиром да нису вршена археолошка истраживања, карактер видљивих грађевина унутар утврђеног комплекса до сада није утврђен, али по узору на друге сличне тврђаве, можемо претпоставити да су међу њима били двор, објекти за боравак посаде утврде, а могуће и црква и друге грађевине.

Прстен

Слика 2 : Прстен из Прилепца, XIV-XV век, колекција Р. Старовић

Ко је била личност која је носила овај прстен, ми данас не можемо знати, али би је свакако требало тражити међу људима који су својом службом и занимањем, краћи или дужи период боравили у њој.

Носилац овог прстена је сасвим извесно био припадник домаћег или страног најамничког, витешко-властеоског слоја, а како је честа пракса и показатељ нечијег статуса била и скупоценост материјала од кога је прстен направљен, овај комад би у том случају, ако бисмо то узели као правило, припадао нижем племству, које се у Душановом законнику зове властеличићима.

Прстен према својим карактеристикама може бити датиран у XIV или најкасније у прву половину XV века.

Он представља значајан налаз који нам даје тек ретку, али драгоцену информацију о средњовековној тврђави Прилепац у XIV-XV веку, али нам и непосредно пружа сазнања о једном њеном становнику, витезу-властелину, који је свој грб истакао на прстену, који својом хералдичком раскоши, сведочи један континуитет и развој хералдике у средњовековној Србији.

Властела би отискивањем печатног прстена у восак, на различитим документима, или просто његовим показивањем, стицала одређена права и обавезе, те преко тог комада накита изражавала своју вољу и статус, кроз свет симбола и хералдике, која је у то време била саставни део правног и приватног субјективитета грбоносца.

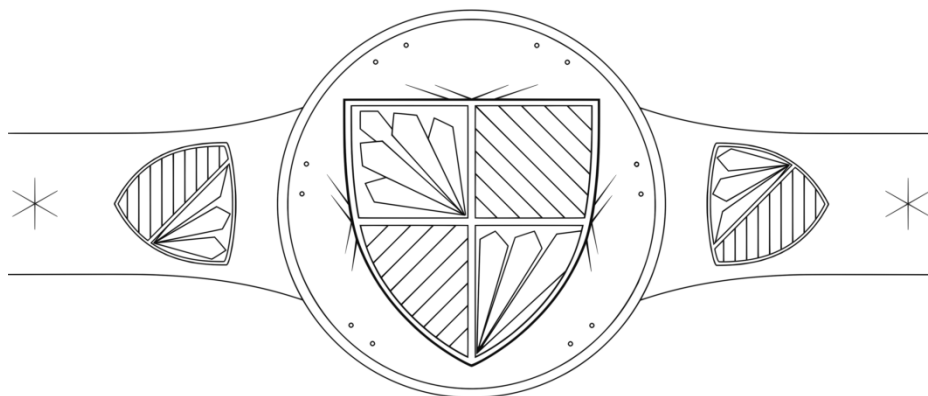
Када овоме придружимо чињеницу да је Прилепац био тврђава у поседу логотета (управник дворске канцеларије) цара Стефана Душана, Прибца Хребељановића, претпоставке се могу умножити, и прстен везати за неког од чланова логотетове канцеларије или неког његовог дворјанина. Свакако да овај прстен можемо приписати и другим његовим становницима кроз један читав век, када се тврђава налазила и у области Бранковића, чиме је он могао припадати и властелину из окружења различитих господара.

Како је то било време највишег успона и територијалног ширења српске државе, не можемо пренебрегнути ни могућност да је могао припадати и неком страном витезу, јер је најамна војска у то време већ увелико била присутна.

Прстен је изливен у бронзи, а видљиви су и остаци позлате на самој печатној представи, те се може сматрати да је у целини био позлаћен.

Карика прстена се благо шири према округлој глави прстена, на којој је урезан троугласти штит карактеристичан за период XIII-XIV века.

На доњем делу карике стоје и два мала медаљона у која су урезане неједнаке зракасте линије које личе на упрошћене звездице или розете, а на месту где карика степенасто прелази у главу прстена, са његове обе стране, видљиве су врло истрвене представе два штита, на којима су видљиве хоризонталне урезане линије са једном пречком, док су представе штитова ограничене пунктираним тачкицама.

Слика 3: Могућа реконструкција садржаја прстена I

Садржај штита на глави прстена могао би се описати на следећи начин.

Штит је крстом подељен на четири поља, а с обзиром на садржај истих, могли бисмо рећи и да је маршалован.

У првом и четвртном пољу приказан је мотив зракастог флоралног орнамента, који не знамо шта представља, али бисмо га могли слободно тумачити као лист акантуса, лист храста, крило, или какав други флорални или просто геометријски мотив.

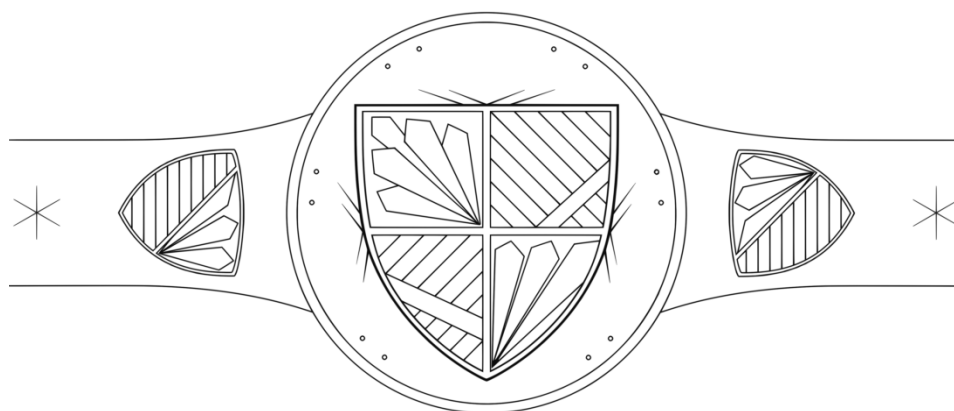
Слика 4 : Грб из Вернигеродеског грбовника, крај XV века

Занимљиво, готово идентичан симбол јавља и на једном грбу из Вернигеродеског грбовника, с краја XV века, додуше с три уместо с пет листова, али такође без јасних назнака о каквом се симболу тачно ради.

У првом пољу је видљиво пет таквих зракастих линија, које се лепезасто шире из хералдичког доњег левог угла ка осталим деловима поља, и тај мотив, само као у огледалу, понавља се и у четвртом пољу, где су видљиве три такве зракасте линије.

Друго поље подељено је косо девет пута, а треће осам, с тим да хералдички гледано, број линија поделе би морао бити исти, и с том напоменом да је и треће поље у односу на друго, такође у огледалу.

Строго говорећи, то би био његов хералдички садржај, с том оградом да се у случају другог и трећег поља назире можда и још једна контра коса линија, али која се хералдички ту не би могла прецизно објаснити, те да је ово опис хералдичког садржаја на глави прстена, а не у отиску печата.

Слика 5: Могућа реконструкција садржаја прстена II

Представа грба на прстену додатно је украшена орнаментним представама трију савијених гранчица око сваке стране штита, а изнад чијег сваког крака се налазе по две тачке, тако да штит окружује дванаест тачака, од којих се дванаеста додуше не види, али пратећи логику осталих, очигледно је иста истрвена.

Осим украса у композицији штита, тачке су можда имале и другу функцију, као што је то могла бити још један његов аутентификациони елемент.

Колико је прстен хералдички садржајан и значајан, говори нам и наставак ове хералдичке приче, а у којој се два мала хералдичка штита налазе и на делу карике, која се шири ка глави прстена.

Њихов садржај, иако доста истрвен, довољно је јасан да пажљивом посматрачу, посведочи понављање мотива из грба са главе прстена, али с том разликом, да исти овде није маршалован на четири поља, већ на два, расецањем штита, и то тако да је грб из другог поља прешао у прво, а из првог у друго, што има смисла, ако је у питању печатни прстен, јер је грб на глави прстена урезан у негативу, тако да би блазон грба започињао заправо са другим пољем, како га видимо на самом печату као артефакту.

Слика 6: Лева и десна страна прстена са малим грбовима

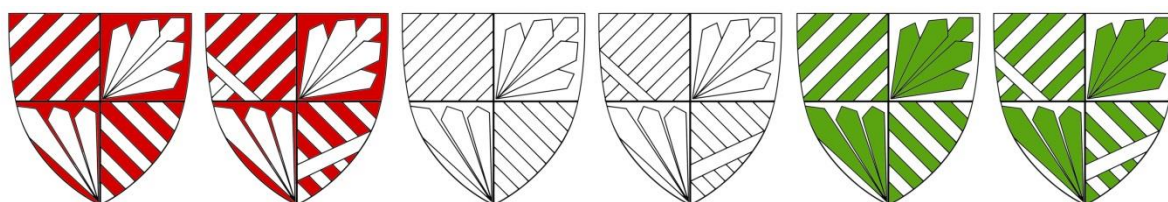
Прстен нема натпис, тако да припада печатном прстењу које садржи само хералдичку представу, и у овом случају је иста украшена флоралним мотивима око штита, и хералдичким и астралним мотивима на карици.

Мајстор овог прстена, у свом занатско-уметничком надахнућу, сасвим сигурно интерпретира грб према неком узору са штита, документа, повеље витеза, итд., а по садржају самог грба и његове подељености, прстен приказује и један дубљи хералдичко-генеаолошки потенцијал, који нам даје увид у порекло витеза, које је племенито по две сродствене линије, ту добијамо још један његов генеаолошки хералдички смисао и значај, који оставља простора за његову даљу обраду и доток нових информација.

Прстен поседује сфрагистичку функционалност, која је лепо уклопљена кроз његове орнаменталне, хералдичке и стилске одлике, изражене и кроз контраст тамне бронзане легуре и позлате.

Најопштија дефиниција представе у првом и четвртном пољу би била зракасти копљаста орнамент, лепезасте основе, која због карактеристике сфрагистичке представе, не пружа могућност јединствене идентификације.

И поред своје несавршене занатске изобразбе, прстен представља прави примерак ритерске инсигније.

Слика 7: Могуће хералдичке реконструкције грба

Да ли се ради о класичном личном или породичном грбу, који је при томе маршалован, такође не можемо знати са сигурношћу, јер осим што је прстен пронађен и оптерећен са много претпоставки, ми засад не можемо дати коначан и јединствен закључак.

По својој представи грба, овај прстен можемо најпре упоредити са прстеном челника Градислава, датованим у средину XIV века. Челников прстен се сматра једним од најстаријих комада српског накита са хералдичким грбом.

Градислављев прстен је од злата, што и приличи високој титули челника, те бисмо и тиме утемељили претпоставку да је носилац овог прстена припадао нижој власти.

Слика 8: Прстен челника Градислава, средина XIV века, НМБ, инв. бр. 5561

Сличност између ова два комада се огледа у представи штита на глави прстена, облику штита и флоралним украсима око њега, па и приближно истој датацији, с тим да је локалитет челниковог прстена непознат.

Други комад са којим постоји сродност по хералдичкој представи непотпуног грба, јесте сребрни позлаћени прстен, пронађен приликом археолошких радова на Новом Брду, локалитету који је најближи прстену из Прилепца (13 km), чиме се на изванредан начин потврђује хералдичка пракса српске властеле у XIV-XV веку.

Слика 9: Прстен из Новог Брда, прва половина XV века, НМБ, инв. бр. 3646

Прстење и његово ношење у средњем веку, било је врло раширена пракса. Оно је остало најаутентичнији детаљ средњовековног човека, који је кроз њега изражавао свој статус, богатство, веру, смисао за украшавање итд.

Представе грбова на прстењу наших простора су ретке, при чему је отежавајућа и чињеница непознање локалитета, а притом и непостојање других налаза значајних за ближу и поузданију датацију.

Овим текстом смо открили и по први пут представили прстен непознатог витеза из Прилепца, чије откриће представља још један помак у расветљавању српског хералдичког наслеђа, и обогаћује збирку средњовековног прстења још једним хералдичким примерком.

Бранко Тодоровић

Вукославићев грбовник поново међу нама

Почетком 2016. године, указала се прилика за дискусију о једном, чинило се тада, непознатом грбовнику, који је 2007. године продан на аукцији у Лондону за £ 8.160, као део збирке Библиотеке Павла Бетса.

Аукцијска кућа била је Bonhams, а на њеним мрежним страницама, налазила се завршена аукција Lot 385, насловљена као *Liber sanctorum patronorum, ac protectorum, et publicorum insignium regnorum, & familiarum illustrium Illyrici imperii*, и категорисана као балкански рукопис.

Уз доста детаљан пропратни текст, настао очигледно према непосредном увиду у рукопис, била је приложена и фотографија једне странице грбовника, на којој се налазио до тада непознати грб и још увек не до краја разумљив нам натпис.

Међутим, према самом опису грбовника, било је већ одређених назнака да је реч о препису, који би могао бити у вези са Вукославићевим грбовником (1700), а кога је 1939. године проучио и описао Александар Соловјев, и о томе објавио детаљну студију у својој књизи „Приноси за босанску и илирску хералдику“.

У намери да покушамо доћи до још неке информације о самом грбовнику, послано је писмо аукцијској кући Bonhams, одакле нам је убрзо стигао одговор да је наш упит прослеђен купцу, али после дужег времена ишчекивања, било је јасно да ће једине информације бити оне које су објављене на страницама Bonhamsa.

Међутим, корак по корак, пажљиво поредећи податке које су објавили Bonhams и Соловјев, дошли смо до занимљивог открића - у питању је био сам Вукославићев грбовник.

У најкраћим цртама, реч је о препису Илирског грбовника, насталом око 1700. године по наруџби каноника Петра Вукославића, а који се некада чувао у поседу чланова породице Борели, и код којих га је Александар Соловјев тридесетих година и истражио.

Како је исти дошао до Лондона, не може се до краја испратити, али још 1954. године Сеид Траљић пише да грбовник више није у власништву Борелијевих, док Александар Матковски у својој књизи из 1970. године, пише да су Борелијеви продали грбовник некој антикварници у

Слика 1: Грб цара Душана

Слика 2: Грб Вукославића

Слика 3: Грб Немањића

Будванин Бранко Ћупић, и да ће до краја 2017. године изаћи фототипско издање грбовника, у предвиђеном тиражу од 100 луксузних и 100 примерака у полукожи.

Осим тога, сазнали смо и ко је био купац грбовника на аукцији Bonhamsa, био је то чувени лондонски антиквар Бернард Шаперо, а можда најзначајнији тренутак целе сторије о повратку Вукославићевог грбовника, јесте када га Шаперова службеница

Слика 5: Свети Стефан предаје Христов стег војводи Краљевства Илирије

Бечу, пре 6-7 година.

Али 2010. године Александар Палавестра у својој књизи „Илирски грбовници и други хералдички радови“ наводи податак Драгомира Ацовића, да се овоме грбовнику поново ушло у траг, што нам говори да је информација о продаји истог на аукцији у Лондону већ била позната нашим хералдичарима.

Захваљујући подацима са страница Bonhamsa, направили смо тако један мали корак у откривању историје рукописа између две његове продаје, прве антикварској кући у Бечу, и друге аукцијске куће у Лондону.

Међутим, крајем 2017. године, прича о Вукославићевом грбовнику на прагу је неочекиваног расплета, кроз преписку са колекционаром Предрагом Петковићем из Београда, а на препоруку проф. Палавестре, сазнајемо изузетну вест, да је грбовник откупио познати

Слика 4: Грб Зуринића

Бранко Ћупић, и који одмах откупљује грбовник.

Грбовник је после неколико понуда нашим културним установама, које нису показале интересовање, на крају откупио Бранко Ћупић из Будве.

Захваљујући господину Ћупићу, штампањем фототипског издања, Вукославићев грбовник је постао поново доступан истраживачима за проучавање, а нама је припала част да први објавимо странице овог значајног и поново откривеног илирског грбовника.

Леонид Кампе

Недоумице у хералдици рисанских Ђуковића

Један од сасвим неочекиваних драгуља у веома богатој хералдичкој грађи Боке Которске је свакако Рисан. Иако се ради о најстаријем урбаном насељу на овом делу Јадрана и граду који је за време Римске империје достигао статус муниципијума, ковао сопствени новац и имао по неким изворима чак до 50 000 становника, Рисан је вероватно током раног VII века тотално разорен услед неке природне катастрофе, тако да се следећа три века уопште не помиње у историјским изворима. Као могући разлог за рушење града помиње се и најезда Авара и Словена крајем VI и почетком VII века, а постоје подаци и да су Рисан опустошили Сарацени 841. године као и да га је разорио бугарски цар Самуило (971. – 1014.) при самом крају X века, када су град у збеговима напустиле све племићке породице.

Слика 1: Рисан

У раном средњем веку Рисан се поново јавља као мало лучко насеље и као такав опстаје све до данашњих дана. Зато је управо и чудно да то скромно насеље баштини чак 39 идентификованих и обрађених племићких грбова, остављајући иза себе по броју грбова и много веће привредне, културне и административне центре у Боки Которској као што су Херцег Нови, Будва, Пераст, Доброта и Прчањ.

О хералдичком значају Рисна говори и податак да *Heyer von Rosenfeld* у својој збирци грбова “*Der Adel des Königreichs Dalmatien*“ из 1873. године од бокељских градова осим Котора помиње једино Рисан. Он у својим изворима наводи списак од чак 25 рисанских племићких породица¹ уз напомену да ови грбови нису признати од стране Аустроугарске монархије. Интересантно је и да се од 24 рисанска рода са правом истицања грба чак 8 њих налази и у доступним преписима Илирског грбовника – под истим, нешто измењеним или потпуно другачијим именом.

¹ Carl Georg Friedrich Heyer von Rosenfeld, “*Der Adel des Königreichs Dalmatien*“, 1873., страна XIX.

Слика 2: Chiucovich (Heyer von Rosenfeld)

рода су поприлично конфузни а постојећи грбовници као и ситуација на терену не говоре сасвим прецизно о првобитном власнику грба и његовом пореклу.

Тако већ поменути Heyer von Rosenfeld за род Ђуковића (Chiucovich) каже да је то „Старобосански племићки род у Рисну, који се писао и као Југовић“². Грб Ђуковића ког он

Слика 3: Jvgovichs (Коренић - Неоруп)¹

објављује веома личи на нама добро познати грб Југовића из већине сачуваних преписа Илирског грбовника (нема га у Фојничком грбовнику и у његовим преписима). Сличан грб налазимо и у колекцији грбова која се чува у централном холу на првом спрату Поморског музеја у Котору. Ови грбови се разликују у томе што је на которском грбу орао на средишњој греди сребрни, а грб нема украсе, код Heyer von Rosenfeld-а над шлемом је круна а орао на челенци носи златну круну док је у Илирском грбовнику над шлемом котур, док орао на челенци над главом има златни крин. Овај грб наводи и Rietstar у свом грбовнику³ али га очигледно преписује од Heyer von Rosenfeld-а.

На жалост, осим грба ни Heyer von Rosenfeld ни остали доступни извори не објашњавају на који начин су рисански Ђуковићи повезани са Југовићима из Илирског грбовника.

Heyer von Rosenfeld не наводи своје изворе за рисанске грбове - он наводи само штури списак грбова (додат у току штампе) а грб Ђуковића

Слика 4: Ђуковић (Поморски музеј у Котору)

² Carl Georg Friedrich Heyer von Rosenfeld, "Der Adel des Königreichs Dalmatien", 1873., страна 103. и табела 59.

³ J. B. Rietstar, "Armorial Général" (1884 – 1887), књига I, страна 419.

⁴ Срђан Рудић, „Властела илирског грбовника“, 2006., страна 153.

херцеговом двору и више пута тражили његово посредовање у сређивању међусобних несугласица. У изворима се последњи пут помиње 1454. године. Могуће је да је неки његов потомак крајем XVII века пресељен у рисанско залеђе, али о томе нема доступних података.

Локални историчари о рисанским Ђуковићима имају другачије мишљење. Тако Петар Шеровић у млетачким документима налази да се помињу као „Племенита (*nobile*) породица Ђуковић, речена Фаочић“⁵. Ђуковићи – Фаочићи истичу потпуно другачији грб који није наведен у доступним грбовницима али постоји у архивској грађи и који се може наћи на гробници конта Јована Ђуковића на рисанском гробљу изнад храма светог Петра и Павла. Мада се испод грба јасно распознаје натпис „Faocich“ јасно је да се ради о гробници поменутог конта Јована Ђуковића.

Род Фаочића (*Faocich*), међутим, *Heyer von Rosenfeld* наводи као посебан “старобосански племићки род у Рисну, у Далмацији”⁶, приписујући му и грб који је потпуно другачији од наведеног грба. Исти грб наводи и *Rietstap*⁷ а може се видети у которској колекцији.

Супротна мишљења постоје и око времена досељавања Ђуковића у Рисан. Према Накићеновићу дошли су 1692. године из Драчева у Попову (Херцеговина)⁸ док Дробњаковић тврди да су из Љубомира, позивајући се на породичну традицију. Он такође наводи да су Фаочићи (Ђуковићи) међу ретким хришћанским породицама које су становале у Рисну током турске владавине⁹ што одудара од тврдњи које истиче Накићеновић.

Па хајде онда да покушамо да разрешимо ову енигму: да ли су Ђуковићи пореклом Југовићи или Фаочићи? Да ли рисански Фаочићи имају уопште неке везе са Ђуковићима или Југовићима?

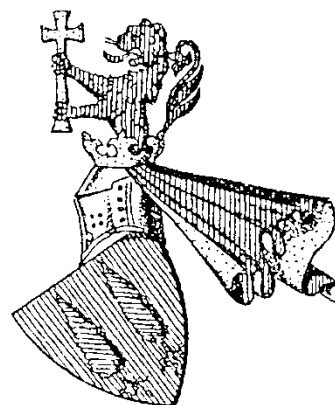
Одговор нам вероватно нуди већ Петар Шеровић док описује дукале и терминације које су млетачке власти издале конту Јову Ђуковићу из Рисна. Наиме, он тврди да је млетачко племство добио Ришњанин Јово Ђуковић али и сам признаје да се у млетачким документима Јово наводи и као *Ziappe* и као *Giovo* а да он оба имена преводи као Јово. Осим што прави очигледну грешку у преводима личног имена он дукале и терминације преводи не слажући их по временској оси и не обрађајући превише пажње на време њиховог настанка. Како нам нису доступни оригинални текстови покушајмо бар њихове преводе да сложимо хронолошки. Тако се конте Јово Ђуковић помиње први пут у једном дукалу млетачког дужда Силвестра Валијера (*Silvestro Valiero*) из 1696. године где се наводи да су „његови предшасници и он

Слика 5: Грб Ђуковића – Фаочића, реконструкција Леонида Кампеа

Слика 6: : Гробница конта Јована Ђуковића

Слика 7: *Faocich* (*Heyer von Rosenfeld*)

⁵ Петар Шеровић, „Дукале и терминације издане од млетачке власти конту Јовану Ђуковићу из Рисна“, 1960., страна 130.

⁶ *Heyer von Rosenfeld*, “*Der Adel des Königreichs Dalmatien*” (1873) страна 106. и табела 60.

⁷ J. V. *Rietstap*, “*Armorial Général*” (1884 – 1887), књига I, страна 648.

⁸ Сава Накићеновић, “Бока, антропогеографска студија”, 1913., страна 523.

⁹ Ибид, страна 84

сам за дуго време од десет година уживали неколико комада земљишта на херцеговском подручју¹⁰. У похвали Јову (Giovio) Ђуковићу од стране Анђела Гонема (Angelo Goneto, први гувернер Рисна по успостављању млетачке власти 1684. године) од 22. маја 1699. Истакнуто је да се Јово Ђуковић одликовао својим јунаштвом у бици код Клобука испод Љубомира, где је са 20 другова много кула спалио и заробио Мустафу Соколовића а затим уништио више кућа у Требињу и околини¹¹. У истој похвали Гонемо велича „његову приврженост и оданост мени за свих 15 година мога боравка у Рисну“¹². Похвалу Јови Ђуковићу из Рисна издаје и Алвиз Моћениго трећи (Alvise III Sebastiano Mocenigo), генерални провидур за Далмацију и Арбанију у Задру, 9. марта 1703. године¹³. У свом тумачењу историје Рисна Драговић наводи и дукал о именовану представника рисанске комуне којег је издао дужд Јован Корнелио (Joannes Cornelio) дана 23. априла 1717. године¹⁴ у којем се помиње рисански капетан Zuanne Faocich (gli Ambasciatori della Fedel. Comunita di Risano. Capitan Dimitri Cussidich e Capitan Zuanne Faocich...). Дробњаковић Јова Ђуковића смешта и у борби код Бара 1717. године када се налазио на челу 200 људи и када се такође истакао својом храброшћу и јунаштвом¹⁵. Како је помињани *Giovio Ciusovich* 1696. године већ десет година поседовао земљиште на падинама Орјена као млетачки „конте“ морао је бити рођен пре 1665. године. Такође је боравио у Рисну од његовог ослобођења 1684. године, дакле 15 година пре похвале Гонема. То значи да је он у време именовања амбасадора 1717. године и борбе код Бара имао преко 52 године, што је у оно време била респектибилна старост. Из овога се може извести закључак да је Јово Ђуковић вероватно био из рода Југовића, да је могуће да потиче из жупе Љубомир¹⁶ и да је у рисанско залеђе досељен још у време Кандијског рата (1645. – 1669.). Сасвим је могуће да је име рода Југовић услед погрешне транскрипције прешло у Ђуковић а да је млетачки Сенат на основу породичне традиције и на основу неког од преписа Илирског грбовника који се налазио у Венецији или у Задру доделио Јову Ђуковићу грб Југовића. Мало је вероватно да је ова породица боравила у Рисну током турске владавине. Овде треба додати и податак да Дробњаковић наводи да је у катастру Рисна из 1704. године¹⁷ пронашао Ђуковиће (*Ciusovich*) браћу Јова и Петра као и Ђусковиће (*Ciuscovich*) браћу Јова, Петра, Тома, Марка и Даја. Мада Дробњаковић поистовећује ове две породице објашњавајући све штампарском грешком остаје отворено питање да ли се и овде ради о погрешној транскрипцији или су стварно постојале две породице у којима су два најстарија брата носила иста имена.

Јован (тачније Зане) Фаочић ипак мора бити сасвим друга особа мада га Дробњаковић поистовећује са Јовом Ђуковићем. Наиме, Дробњаковић говори да су браћа Јово и Митар Ђуковић (Митар се не наводи ни у једној „варијанти“ рода Ђуковић у катастру из 1704.) помогли обнову цркве Св. Петра и Павла у Рисну и да су чак и цркви поклонили део свог имања, и то 1722. године¹⁸. Иста браћа су била власници великог имања у Бијелој и Баошићима о чему говори и спор који је Јово Ђуковић имао са перашком казодом Шилопи 1728. године¹⁹ као и парница са перашким капетаном Видом Матовићем 1731. године²⁰.

Како је Зане Фаочић постао Јово Ђуковић? Одговор на ово питање можда нам пружа управо локална хералдика. Наиме, сви локални историчари се слажу да је на централном месту на рисанском гробљу сахрањен Јово Ђуковић, мада на надгробној плочи јасно пише да гробница припада Фаочићима. Сасвим је могуће да је званична Венеција признала племство и Јову Ђуковићу (Југовићу) и неком од Фаочића, одмах по ослобађању Рисна. Како је Венеција племство признавала само власницима феудалних поседа није спорно да је давању повластица претходила додела имања, што се за Ђуковиће (Југовиће) доказује увидом у катастар Рисна из 1704. године док се за Ђуковиће (Фаочиће) доказује уговором о поклону дела рисанског имања цркви 1722.

¹⁰ Лазар Ј. Дробњаковић, „Рисан и старе рисанске породице“, 2003., део II, страна 356.

¹¹ Петар Шеровић, „Дукали и терминације издане од млетачке власти конту Јовану Ђуковићу из Рисна“, 1960., страна 133.

¹² Лазар Ј. Дробњаковић, „Рисан и старе рисанске породице“, 2003., део II, страна 356.

¹³ Петар Шеровић, „Дукали и терминације издане од млетачке власти конту Јовану Ђуковићу из Рисна“, 1960., страна 133.

¹⁴ Марко Драговић, „Грађа за историју града Рисна“, 1892. страна 351.

¹⁵ Лазар Ј. Дробњаковић, „Рисан и старе рисанске породице“, 2003., део II, страна 357.

¹⁶ Мада је историјски познато да су млечани слали хајдучке чете да ратују и ван своје матичне територије.

¹⁷ Лазар Ј. Дробњаковић, „Рисан и старе рисанске породице“, 2003., део II, страна 357.

¹⁸ Ибид, страна 356.

¹⁹ Павао Буторац, „Развитак и устрој Перашке општине“, 1998., страна 205.

²⁰ Лазар Ј. Дробњаковић, „Рисан и старе рисанске породице“, 2003., део II, страна 356.

године као и спорови око њиховог имања на херцеговској ривијери (ово имање су вероватно добили због заслуга у ослобађању Херцег Новог од Турака 1687. године). На гробници Јова Ђуковића (Зана Фаочића) налази се грб који не одговара грбу Фаочића како га описује *Neuer von Rosenfeld* што наводи на помисао да је Зане Фаочић од Серенисиме добио нови грб. Испод грба се и даље налази натпис „*Faocich*” што наводи на помисао да је Зане формално задржао презиме до смрти а да се из неког разлога као Ђуковић прозвао вероватно његов отац (ново презиме је прихватио и његов брат Митар који је боравио на имању у Бијелој и Баошићима). Није јасно да ли су ово Ђуковићи (које Шиме Љубић наводи под именом „*Sjucovich*“²¹) које помиње дужд Силвестро Валијер 1696. године као и да ли се ради о Фаочићима (Ђуковићима) који су насељавали Рисан и за време турске владавине²². Велики проблем представља и одсуство било каквих података о роду Фаочића који се помиње самостално само у грбовнику *Neuer von Rosenfeld*—а док се у свим осталим изворима помиње кроз род Ђуковића. Свакако ће одговоре на ова питања пружити детаљнија хералдичка и генеалогска анализа овог рода (или родова).

---

²¹ Simeone Gliubich, “Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia”, 1856., страна 86.

²² Лазар Ј. Дробњаковић, “Рисан и старе рисанске породице”, 2003., део I, страна 80.

Марко Дражић

Куда нас воде наши корени

Истраживање корена је тежак, одговоран, али и занимљив посао. Захтева предане људе, али и знања из разних области, етнографије, историје, генетике. Комбиновањем ових наука и научних дисциплина, у могућности смо да продремо дубље у своје порекло, и сазнамо ко смо и одакле долазимо.

Управо тиме баве се чланови ентузијастичког Друштва српских родословаца „Порекло“ из Београда.

Од свог оснивања 2012. године, а под руководством Јовице Кртинића, наша сазнања о историји насеља, порекла породица и целог народа, као и укупних обичаја српског народа, али и народа који поред њега живе, наша сазнања у том смислу битно су проширена, а литература и историјска грађа која је за ове сврхе прикупљена, и која се и даље прикупља и обрађује, тек ће једног дана показати значај целог пројекта.

Поред класичне генеалогичке, оно у чему је ДСР „Порекло“ пионир на овим просторима, али и шире, јесте што је и покретач Српског ДНК пројекта, који је последњих година постао водећим националним пројектом на Балкану, а чији је циљ утврђивање генетичког порекла породица, али и српског народа у целини.

Радећи на том пројекту, до данас је прикупљено и тестирано више хиљада мушкараца, уз помоћ чијег Y хромозома се утврђује генетичко порекло по мушким прецима, а што нам омогућава праћење порекла презимена, али и одређивање међусобне сродности породица тестираних, као и географско одређивање њиховог заједничког језгра, одакле су пре више стотина, или хиљада година, њихови преци почели да се расељавају.

Делећи интересовања према истим темама, на иницијативу наших чланова, крајем новембра 2017. године дошло је до потписивања Споразума о сарадњи између Друштва српских родословаца „Порекло“ и Друштва српских грбоборца „Милош Обилић“.

Споразум су потписали председници двају друштава, Јовица Кртинић испред ДСР „Порекло“, и Марко Дражић испред ДСР „Милош Обилић“.

Упоредно са склапањем Споразума о сарадњи, наша два друштва отпочела су и рад на подухвату „Грбовник“, који би требао на једном месту да прикупи и на сажет начин обради доступну хералдичку грађу, која се тиче српских простора и српског народа, а чију презентацију очекујемо током друге половине фебруара 2018. године.

Осим тога, наша два удружења сагласила су се и да заједнички делују на даљем прикупљању, обради и публиковању хералдичке грађе, размени сазнања на пољима хералдике и генеалогичке, али и на промоцији и афирмацији најбољих страна ових двеју помоћних историјских наука.

У будућности, пред нама је много посла, али нас весели и охрабрује да ћемо на томе радити са људима, који најбоље разумеју шта је ентузијастички рад и воља у трагању за знањем.

Милан Радуловић

Средњовјековне српске заставе: ратна застава Војиновића

Услед недостатка примарних извора српска вексилологја у потрази за одговорима средњовјековних застава ослања се на илирске грбовнике који су често једини извор информација. Како за извјесни број грбова не постоје потврде у виду печата или сачуваних описа, њихова вјеродостојност подлаже лупи. Једна од мистерија је и грб властеле Војиновића за који нема потврде аутентичности у виду печата и списка, већ се изглед њиховг грб сазнаје из илирских грбовника.

Но како је ријеч о најистакнутијим велможама царства, ријеч о њиховом грбу и застави подстиче доста питања на која би требало дати ваљан одговор. Како стег грбоноско често проистиче из малог грба, стандарта (standard, estendard), на први поглед рјешење заставе

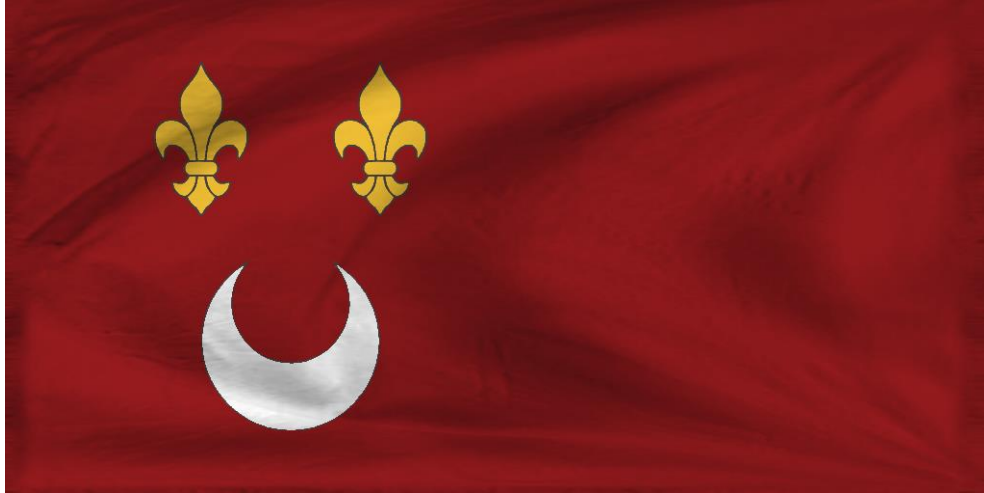

Слика 1: Грб Војиновића из Грбовника Коренића-Неорића, 1595. година

Војиновића се намеће; али како овај мистични грб у својој челенци има низ застава, чини се да је одговор на питање тешко дати. Посебно ако се узме у обзир централна застава која је правоугаоног облика, те која је за разлику од других истакнута на мачу. У челенци се налази укупно седам застава. Прве три са хералдичке десне стране могу се разазнати и као стегови: Косача, Дубровника, Угарске. Док су остале упитне изузев последње која је засигурно застава Босне.

Како је централна застава на мачу и средишњој позицији, може се са великом сигурношћу претпоставити да је то бојна застава Војиновића, гонфанон, а са њене лијеве и десне стране биле би заставе побјеђених војски. Ово можемо поткрепити и историјским фактима, наиме Војиновићи су успјешно ратовали са Угарском, Дубровником, Босном те на истоку са Романијом, чије су вјероватно оне двије мистичне заставе у челенци велможа.

Слика 2: Ратна застава Војиновића

Изглед бојне заставе у грбовницима варира. Срећемо два типа приказа. Као примјере тих варијација навешћемо Фојнички грбовник у коме је приказан црвени стег правоугаоног типа, а мотиви су сребрени полумјесећ и двије златне звијезде. У овом грбовнику средишња застава није приказана на мачу. Док је у грбовнику Коренића-Неорића приказан црвени гонфанон на мачу са сребреним полумјесећом и два златна љиљана.

Као вјеродостојнији извор узели би грбовник старијег датовања, а то је Грбовник Коренића-Неорића из 1595. године.

Стег је црвене боје и у себи има мотив сребреног полумјесеца који у европској хералдици најчешће представља Богородицу, а његова сребрена боја додатно алудирала на непорочност. У застави Војиновића приказан је и мотив златног љиљана, што симболише Свету Тројицу; на застави су два љиљана што даље асоцира на двије Христове природе. Док би друга верзија гонфанона приказана у Фојничком и другим грбовницима са мотивима звијезде умјесто љиљана продубила есхатолошку димензију.

Бранко Тодоровић

Грб „цара Србије“

у светлу нових извора: од друге половине XIV века до 1813. Године

Рана хералдика српских земаља неретко је остајала прекривена мистеријом настанка најстаријих грбова на нашим просторима, а понекад чак бивала разоткривена, па поново падала у заборав, навлачивши преко себе вео тајности. Управо такав један грб је и чувени апокрифни грб српског цара, који срећемо у свим важнијим средњоевропским хералдичким зборницима, од времена касног средњег века све до средине осамнаестог столећа.

Слика 1: Грб цара Србије из Рихенталове Хронике Сабора у Констанци, 1414-1418

Његово прво јављање везујемо за гласовиту Хронику Сабора у Констанци 1414-1418, коју је тим поводом израдио немачки графичар Улрих фон Рихентал. У поменутој хроници грб цара Србије приказан је устрељеном црном вепровом главом на црвеном пољу, а више натписа стоји немачки текст *Von dem aller Durchleuchtigsten Kayser von Sirffey*¹. Како је то дуго времена био један од ретких штампаних хералдичких зборника, доживео је више десетина својих издања, па у неким другим верзијама овај грб срећемо још и под натписима као што су *Kaïsser von der Sirfy*², *Kayser von Sirffey*³, *keÿser von Suffei*⁴...

Након Рихенталове хронике, овај блазон грба сретаћемо у континуитету без промене све до око 1530. године. Прво у Ортенбуршком грбовнику (*Die machtig Kayser vn der Syrfye*)⁵, а затим још и у Грбовнику Конрада фон Гриненберга (*Die machtig Kayser vn der Syrfye*, односно у трима његовим доступним на преписима)^{6,7,8}, Милтенбершком грбовнику (*Der gross Kaiser von der sirfie*)⁹, Вернигеродеровом грбовнику (*Kaÿserthninb von der Sirphin*)¹⁰, Грбовнику Јорга Ругена (*Das Konigreich Seyruey*, али где се јавља и као *ein erzkonigk in der innenn und*

Слика 2: Грб цара Србије из Грбовника Јорга Ругена, 1495-1498

¹ ULD, Inc III 55, 1483

² Nkčr, XVI.A.17, 1460-1464

³ LOC, 48042317, 1483; TUD, 1483; BSB, R-178,1: Rar. 335

⁴ ÖNB, VD16 R 2202, 1536

⁵ BSB, Cod.icon. 308 u, 1466-1473

⁶ BSB, Cgm 145, око 1480

⁷ GS, VIII. HA, II, 21, 1483

⁸ BSB, Cgm 9210, 1602-1604

⁹ У Милтенбершком грбовнику овај грб се јавља са челенком, у којој је такође црна глава вепра устрељена, али постављена између два црвена пенона, на којима су по три златна прапорорка; Jean-Claude Loutsch, *L'armorial Miltenberg, un armorial de la fin du XVe siècle*, Archives héraldiques suisses, бр. 103, 1989, стр. 108, 111

¹⁰ BSB, Cod.icon. 308 n, 1486-1492

Слика 3: Грб цара Србије из Cgm 8030, XV век

Слика 4: Грб цара Србије Cod. Icon. 391, 1530

Слика 5: Грб Цара Србије из MS 373, 1530

grossen sÿrueÿ, те као der mechtig keisser vonn der syrue)¹¹, зборнику Cgm 8030 (*Der mechtig furst un her der kaiser vo Sirffie*)¹², и Милтенбершком зрбовнику (*Der gross kaiser von der sirfije*)¹³, да бисмо онда дошли и до зборника Cod. Icon. 391, у ком је овај грб по први пут просто приписан и Србији (*Sirphinÿ als Seruia & Scythia, Dacia*)¹⁴.

Овај последњи пример значајан је још и због тога што је старијем називу Србије придодат новију, а њему још две земље које се налазе под синтагмом овог грба, Скитија и Дакија, што ће као што ћемо видети касније, бити од значаја за разумевање ондашњег схватања географског простора Србије, или Сирфије, како се најчешће у изворима јавља, а којом влада српски цар, и коме је овај грб приписан.

Први благи дисконтинуитет у блазону грба срећемо такође у ово време, у лондонском рукопису MS 373 (*Der gross Keysser von der sirfie*)¹⁵, где по први пут глава животиње више није вепрова, већ вучија, и није црне боје, већ сребрне, а за разлику од досадашњих примера, овај грб има још и челенку, у којој је поновљен мотив са штита, али приказан између две сребрне заставице са по три златна прапорка, на свакој. Порекло тих заставица није познато, али треба приметити да је у истом рукопису то правило немалог броја грбова, па можемо закључити да је реч о слободи аутора грбовника.

Отприлике у исто то време, у још једном извору срећемо два веома лепа примера изворног грба цара Србије, у првом случају описан као *Der großmechtig fürst und keyser Süfrÿ*, а у другом као *Keysser von Sÿrffe*, оба примера из зборника Cod. icon. 392. d.¹⁶

Следећи пример у коме имамо забележен овај грб по истоветном садржају, нажалост, без навођења тинктура, али зато са наведеним власником, јесте позната *Космографија* Себастијана Минстера из 1544. године¹⁷, а у којој се овај грб приписује персијској династији *Sorhu* (у доцнијим издањима *Sorhi*), и грб срећемо како у самом делу, тако и на насловној страни каснијих издања, где је приказан заједно са грбовима *Турске*, *Тартара* и *Султаната*.¹⁸

Након Минстерове *Космографије*, у историји се појављује још један за нашу целокупну хералдику значајан хералдички рукописни зборник, а то је дело Јакова Фугера *Огледало Часте*, из 1555. године, у

Слика 6: Два грба цара Србије из BSB Cod. icon. 392 d, прва половина XVI века

¹¹ ULBT, Cod. 545, 1495-1498

¹² BSB, Cgm 8030, XV век

¹³ Приватна колекција, крај XV века

¹⁴ BSB, Cod. Icon. 391, око 1530

¹⁵ SAL, MS 373, 1530. Снимак овога грба можемо захвалити љубазности господина Петра Јаначкова.

¹⁶ Занимљиво је да натпис на првом грбу следи и натпис изнад грба цара Манолја Палеолога, изнад кога конкретно стоји *Manoli pedagogus Keysser vo Sÿrffe, AFRICA*. BSB Cod. icon. 392 d., прва половина 16. века

¹⁷ Sebastian Münster, *Cosmographia*, Basel, 1544, стр. DCXVIII

¹⁸ Наведено дело, књ. VI, Basileae, 1550, насловна страна

Слика 7: Један од седам истих грбова приписаних разним земљама, Србији, Мезији, Персији, Сирфији итд, 1555

чијем првом тому, на седам места срећемо овај грб, и то редом приписан следећим носиоцима: *fürstentkönig Serüia*, *Serüia*, *Hismahel kōnig im Bersia* у., *Sirüien*, *Sirüien und Mösien*, *Siüien* и *Serüia*.¹⁹

Премда овде нећемо посебно улазити у контексте у којима се овај грб јавља код Фугера, ипак ћемо издвојити пар очигледних и нарочитих појава у овом зборнику. То су пре свега јасна појава једног истог грба приписаног већем броју неповезаних носилаца, по свему судећи то су најмање четири земље: Србија, Персија, Сирија, и на кају Сирфија.

Можда је сада време и да се у најкаћим цртама оvrнемо на појам ове последње. Иако је познато да је то један од назива за Србију, нарочито у време 15. и 16. века, у нашем случају он се односи и на једну посебну истоимену географску област, немало удаљену од Србије, али не толико као што су Персија и Сирија, а коју срећемо приказану на географским картама у континуитету од XV до XVIII века, и која је најчешће записана као *Syrfia* или *Syrfien*, а чије се границе поклапају са модерним границама Добруџе, историјске покрајине смештене јужно од делте Дунава, на простору данашње источне Румуније и Бугарске.

То није и једино преклапање, у другим савременим изворима на том простору налази се и Скитија (*Scythia*). Није искључено да је у неком тренутку дошло до грешке у транскрипцији, с тим да то отвара нова питања, пре свега у контексту раније поменуте несумњиве везе Србије са Скитијом и Дакијом, као и појаве топонима Рашка (*Rascia*, *Rasciam*, *Rätzen*) на том истом простору, на шта се управо из овог хералдичког зборника, наслања и други наведени грб, који је приказан са грбовима Влашке и Рашке (*Rascia*), при чему је грб Рашке приказан грбом Богданске, претече данашње Молдавије, која се у историји такође простирала на том простору, а што потврђују и подаци из Фераријевог Лексикона за одредницу *Sirfia*, где се каже да се иста налази у Доњој Мезији, као и да је насељена Србима.²⁰ На све ћемо се још једном надовезати у наставку и једном вексилолошком аналогijом.

Као што се види из наведених примера, од овог времена, грб цара Србије све чешће срећемо приписаног само Србији, али и у другачијем избору, како тинктуре штита, тако и основног мотива грба, па тако у делу *Weyland Kaysers Ferdinandí*, аутора Јоханеса Франколина из 1560. године, срећемо устрељену црну вучију главу на сребрном штиту, а сам грб приписан Србији (*Seruien*).²¹

То је време откада у игру улази сребрна тинктура као доминантна на грбу, па тако грб са устрељеном вепровом главом на сребрном пољу срећемо и као део својеврсне хералдичке композиције на гравури *Погребне поворке цара Фердинанда I Хабзбуршког 1565. године у Бечу*²², на којој је грб Србије (*Servia*) приказан на једном штиту уз још три грба (*Bosna*, *Valachia*, *Bulgaria*), а

Слика 8: Грб Србије из дела Франколина, 1560

¹⁹ BSB Cgm 895, 1555

²⁰ (*Sirfia, regio Mysie interioris, ubi Serbi populi*), Filippo Ferrari, *Lexicon geographicum*, Parisiis, 1670, стр. 463

²¹ ÖNB, VD16 F 2215, 1560

²² Geza Pallfy, *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*, Budapest, 2009, фиг. 10

Слика 9: Грб Србије са карте Матије Цунта, *Nova totius Ungariae*, 1567

Слика 10: Грб непознатог античког хероја из дела Јерома де Бара, 1604. година

истоветан овом налазимо поновљен и на *Новој карти целе Угарске*²³, Матије Цунта из 1567. године, где је територија на којој је приказан означена као Горња Србија (*Serviae Superior*).

Веома леп пример преписа Рихенталове Хронике, бележимо 1576. године, и то у чувеној *Хроници Хелветије*, аутора Крисотфа Силберисена, где је овај грб представљен доследно оригиналу, а тако и описан *Von dem aller Durchlūchdigisten Kayser vonn Sirffey*.²⁴

Први следећи пример, који датирамо у 1580. годину, доноси нову промену у блазону грба, а реч је о изостављању мотива устрељене главе, па тако у *Грбовнику Светог Римског Царства*²⁵, аутора Мартина Шрота срећемо обичну вепрову главу, у зависности од примерка до примерка, бојеног штита у црвено или остављеног необојенога (иначе, ради се о грбовнику који је по природи свог настанка штампано дело).

Наредни пример могао би нам указати и на евентуално симболичко порекло грба цара Србије, а у питању је дело Јерома де Бара о блазонирању грбова²⁶, где међу грбовима античких хероја налазимо и грб са устрељеном вепровом главом на златном пољу (касније ћемо видети, још једној често коришћеној подлози за овај грб), али нажалост аутор је изоставио да напише ком јунаку је припадао овај грб.

Ко би то могао бити тај херој, ми не знамо, али истичу се два кандидата из грчке митологије, први је Мелеагар, херој који је убио калидонског вепра, чудовишну животињу коју је богиња Артемида послала да пустоши област града Калидона у Етолији, јер је тамошњи краљ пропустио да јој принесе жртву, и други је Херакле, у римској митологији познат као Херкул, који је уловио еримантског вепра, као један од дванаест задатака које му је поставио краљ Еуристеј, као услов за долазак на Олимп.

У датом примеру, Јером де Бар је вероватно имао на уму управо једног од ове двојице грчких хероја, који се у неким приказима, нарочито Мелеагар, представљају са уловљеним дивљим вепром²⁷, или само главом дивљег вепра.

²³ Matthias Zündt, *Nova totius Ungariae*, 1567

²⁴ АКВ, MsWettF 16: 1, 1576

²⁵ Martin Schrot, *Wappenbuch Des Heiligen Römischen Reichs, und allgemainer Christenheit in Europa*, 1580

²⁶ Hierome de Bara, *Le blason des armoiries*, auquel est monstrée la manière de laquelle les anciens et modernes ont usé en icelles, 1581; 1604

²⁷ Занимљиво је поменути и тај детаљ, да је у лову на калидонског вепра, учествовала цела плејада грчких хероја, и да га је прво стрелом погодила Атланта, а затим га је по други пут ранио и Амфиарај, да би га на крају убио Мелеагар. Атланта као јунакиња позната управо по својим ловачким вештинама, ловила је луком и стрелом, па с обзиром да се глава вепра углавном приказује устрељена, могуће да је Јером де Бар имао на уму и Атланту, томе би можда у прилог ишла и чињеница да изнад тог грба нема натписа.

Слика 11: Грб Србије или Сирфије са карте Корнелија Јудејца, *Speculum orbis terrarium*, 1593

Слика 12: Грб Србије из Грбовника Јоакима Винтага, XVI век

Слика 13: Детаљ заставе R. Servie, 1655

Али вратимо се сад и другим примерима.

Карте од овог времена постају све чешћи извори и за хералдику, па тако још један пример грба Србије срећемо и на карти Корнелија Јудејца из 1593. године²⁸, где је грб приписан Србији (*Syrfen*) представљен вепровом главом на плавој подлози, што је први забележен пример употребе плаве боје на овом грбу, али у поређењу са осталим грбовима, можемо закључити да је аутор произвољно бирао боје грбова.

Три године касније, овај грб срећемо и у *Хронологији* Левинуса Хулзијуса, где је грб по садржају шаржи верно приказан, али без навођења тинктура.²⁹

До почетка XVII века од штампаних извора вреди још истаћи дело *Theatrum genealogicum ostentans omnium aetatum familias* из 1598. године, у коме је поред могних других апокрифних грбова, представљен и грб Персије, такође са устрељеном вепровом главом, а јавља се и у илустрацији *Tirus Quatuor Monarchiarum*, на грудима монарха, међу осталим грбовима³⁰. Док од рукописних извора имамо још најмање позната хералдичка зборника који садрже грб цара Србије, један је четвортотомни *Kolorierte Wappenbücher* Јоакима Винтага, у коме овај грб срећемо у две верзије, једна у великој композицији измишљеног грба Турског цара, али где је грб са црном вепровом главом на црвеном штиту приписан земљи која би могла бити Куманија (*Cumenia*, прва два слова нису нарочито јасна), а друга самостална приписана Србији (*Serüien*), на којој имамо устрељену вепрову главу на златном пољу, и тај се грб два пута понавља у два тома овог грбовника, оба пута под истим називом³¹; и други грбовник је зборник *Lewis E – 17*, настао 1599. године³², где је овај грб описан као *keiser von sirie*, а блазонски одговара оригиналу, с тим да слично Милтенбершком грбовнику поред штита, грб садржи и чепенку, са поновљеним мотивом устрељене вепрове главе између двеју белих заставица са по три златна прапорка на свакој.

Почетак XVII века обележиће још круне Светог Стефана, помиње и застава Србије (*vexillum Serviae*), али са додатком *seu aliter veteri nomine Mysiae Inferioris*.³³ Овај последњи додаток још једном нас враћа на питање територије на коју се заправо овај грб односи, да ли на ону у Мезији Горњој (*Mysiae Superioris*), условно речено у Србији, или пак на ону у Мезији Доњој (*Mysiae Inferioris*), исто тако условно речено Бугарској или Богданској?

²⁸ Cornelio de Judaeis, *Speculum orbis terrarium*, 1593

²⁹ Levinus Hulsius, *Chronologia in qua provinciae, Noribergae*, 1596, насловна страна

³⁰ Hieronymus Henninges, *Theatrum genealogicum ostentans omnes omnium aetatum familias*, Magdeburgi, 1598, стр. 12, 225

³¹ ЕКУТ, Md 247-1, XVI век; ЕКУТ, Md 247-4, XVI век

³² Снимак овога грба можемо захвалити љубазности господина Петра Јаначкова.

³³ Géza Pálffy, *Korunovačné zástavy krajín Uhorskej koruny od neskorého stredoveku do začiatku 20. storočia*, Budapest, 2011, стр. 22

Слика 14: Грб цара Србије из Lewis E – 17, 1599

У овом контексту, постаје нам дефинитивно јасно зашто ће почетком XVIII века, Павле Ритер Витезовић за овај грб измислити новог носиоца, и по први пут увести назив Трибалије у дискурс приче о пореклу грба са устрељеном вепровом главом³⁴, а са чиме ће се век и по касније сложити и Димитрије Руварац, који ће написати и један рад управо на ту тему.³⁵

Али ми смо тек на почетку XVII века, и пре него што се дотакнемо оних познатијих епизода сторије о грбу Трибалије, вратићемо се још једном хронологији појава грба са вепровом главом, па ћемо тако поменути и красну представу овог грба коју је израдио Андреас Шпенглер за потребе Аустријског царског дома између 1602. и 1618. године за потребе израда зидних таписерија царског дома.^{36,37}

Непосредно уз овај приказ долази и крунудбена застава Србије, ношена поводом крунисања Фердинанда II Хабзбуршког у Братислави, овај пут, на сребрном пољу устрељена вепрова глава, са натписом *Szerbia*.³⁸

Кроз ове примере видимо да се тежиште нових извора овог грба све чешће везује за угарску хералдику, и то није чудно, с обзиром да је ово време припрема за ослобођење Угарске од Османлија, те оцртавање територија које се имају у перспективи обновљања угарске државе. Томе у прилог сведочи и занимљива хералдичка композиција око круне Светог Стефана, настала 1621. године, а на којој је грб Србије приказан неустрељеном вепровом главом на сребрној подлози, а описан као *Serviae*.³⁹

Отприлике у исто време настаје и чувена илустрација Јакова Франкварта *Погребна поворка Алберта VII надвојводе аустријског*, на којој је приказан и грб Србије (*Servia*), са устрељеном вепровом главом на сребрном пољу.⁴⁰

Поводом крунисања крунисања Леополда I Хабзбуршког за угарског краља 1655. године, двојица бакрорезаца, Ђорђе Селепчењи и Матија Меријан Старији израдиће две знамените гравуре, први портрет краља окруженог грбовима земаља круне Светог Стефана, међу њима и грбом Србије (*Serviae*)⁴¹, а други саму сцену крунисања на којој виде крунидбене заставе, а међу њима и она приписана Србији, на којој је при том маршалован грб Бугарске и Србије (три хрта у трку, и устрељена вепрова глава, све без назнака тинктура).⁴²

Али занимљиво је да нам је из тог времена заправо претекла и оригинална застава Србије која је ношена на крунисању Леополда I за краља Угарске, а на тој застави је Србија представљена устрељеном вепровом главом на плавом пољу.⁴³

³⁴ Paulo Ritter, *Stemmatographia sive Armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio*, Viennae, 1701, стр. 52

³⁵ Димитрије Руварац, *Грб Трибалије, Браничева, Шумадије, Земун*, 1895

³⁶ Драгомир Ацовић, *Хералдика и Срби*, Београд, 2008, стр. 246

³⁷ Александар Палавестра, *Илирски грбовници и други хералдички радови*, Београд, 2010, стр. 21

³⁸ Géza Pálffy, *A Magyar Korona országainak koronázási zászlói a 16–17. században*, Budapest, 2010, стр. 25

³⁹ *Országtábla, a Szent Korona a tartományok címereivel*; Мада не треба сметнути с ума да је могуће сребрна боја корозирала.

⁴⁰ TPL, 393.1 F67, 1623 (у боји), 1623

⁴¹ Széchy Károly, *Gróf Zrinyi Miklós 1620-1664*, Budapest, 1900

⁴² Matthaues Merian, *Ansicht von Preßburg und Krönung von Erzherzog Leopold zum Ungarischen König*, 1655

⁴³ Esterházy Privatstiftung, Eisenstadt

Слика 15: Грб Србије са карте
Мартина Штира из 1684.
године Валвасора, 1687-1688

Слика 16: Грб деспота из Великог
грбовника Ј. Ј. Валвасора, 1687-1688

Слика 17: Грб Србије са карте
Јоханеса Хофмана из 1688.
године

Управо овај модел, могао је бити основа доцнијој појави плаве на грбу Трибалије, која ће бити коришћена у Устаничкој Србији, а која је тамо дошла преко Христофора Жефаровића, који и у свом опису грба Трибалије децидно наводи да иста Тривалија главџ Вепра На плаветномъ пољу ношаше⁴⁴, што ће пар година касније применити и художник Јов Василијевич, израђујући апотезу цара Душана уљаним бојама, а према истоименом бакрорезу из дела Христовора Жефаровића.⁴⁵

Десет година касније овај грб налазимо и на карти Павла Фирста⁴⁶, такође без назнака тинктура, али у то време тај грб је углавном већ сребрни са црном вепровом главом. Исто без назнака тинктура устрељену свињску главу налазимо и на карти Мартина Штира, насталој 1684. године, а натпис на латинском *Servia*.⁴⁷

Крај XVII века време је када се приближавамо и оним коренима овог грба, који ће га заправо и прославити, и трајно везати за Србе и простор Србије. Инспиратор Витезовићевог дела, Јанез В. Валвасор 1687-1688. године довршава своје обимно хералдичко дело *Opus insignium armorumque*, где доноси и овај грб у оригиналу, али приписаног Деспотовини (*despota*).⁴⁸

Поред њега, у све краћим периодима сусрећемо га и на картама Јоханеса Хофмана из 1688. године⁴⁹, Фабијана Колореда из 1689⁵⁰, на крају Вићенца Коронелија из 1690. године⁵¹. На првој и другој срећемо грб Србије (*Servia*) са устрељеном вучијом главом, а на трећој устрељену вепрову главу на златном, као грб Србије (*Servia*).

Након свега наведеног, 1701. године, коначно, Павле Ритер Витезовић, уз подршку грофа Марсиљија допуњује своје започето хералдичко дело из 1695. године (*Regnorum et Provinciarum Illyricorum insignia genuina*), и објављује га под називом *Stemmatographia sive Armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio*, а међу осталим допунама, додаје и грб цара Србије који, као што смо већ рекли, по први пут управо он

Слика 18: Грб Србије са
карте Вићенца Коронелија
из 1690. године

⁴⁴ Христофор Жефаровић, *Стематогрфја*, Вѣнна, 1741, стр. 506

⁴⁵ Бранислав Тодић, *Јов Василијевич у Карловцима 1743-1744. године*, Зборник Народног музеја, Београд, бр. XVIII, књ. 2, 2007, стр. 192-195

⁴⁶ Paulus Fürst, *Abbildung des Königreich Ungarn durch Turkey bis nach Consta...*, 1665

⁴⁷ Moll-0003.193,01 - Moll-0003.193,12

⁴⁸ Johann Weikhard von Valvasor, *Opus insignium armorumque*, Leibach, 1687-1688, стр. 86

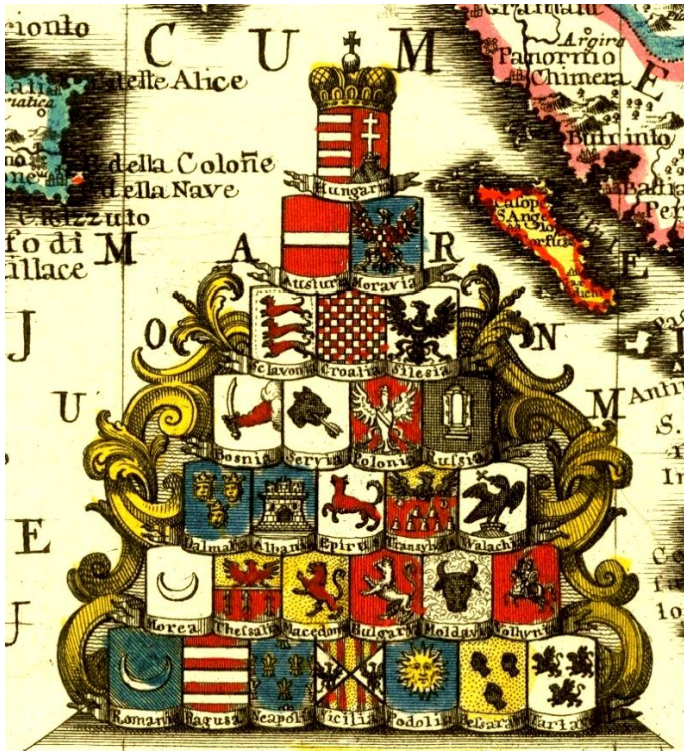
⁴⁹ Moll-0006.231,1 аџ Moll-0006.231,6

⁵⁰ Fabius Antonius de Colloredo, *Parvus atlas Hungariae*, Vienna, 1689

⁵¹ Vincenzo Maria Coronelli, *Corso delli Fiumi Drino, e Boiana nella Dalmatia*, Venetia, 1690

назива грбом Трибалије (*Tribalia*), и то са устрељеном вепровом главом на сребрном пољу.⁵²

Ово дело, настало у бакрорезној техници, биће запажено и од стране пећског патријарха Арсенија IV Јовановића Шакабенте, који ће сличан зборник поручити од свог чувеног бакроресца Христофора Жефаровића, а који ће 1741. године за православни свет Хабзбуршке монархије израдити практично копију Витезовићевог дела, коју ће превести са латинског на рускословенски

Слика 19: Грб Србије на Лидловој карти Подунавских земаља, 1737

језик, те допунити сликама српских светитеља, апотезом цара Душана окруженог грбовима земаља његовог царства, и на крају портретом његовог мецене, патријарха Арсенија IV Јовановића Шакабенте, а све под називом *Стематологија* или *Изображеније оружју илиричких*. Дело је доживело два издања, од којих је друго у једном делу нешто другачије, од првог.⁵³

Управо ова два бакрорезна дела, радови двојице чувених јужнословенских бакрорезаца, удариће трајни печат на даљи развој хералдике, практично свих балканских земаља.

То је време када се на Балкану Аустрија и Турска боре за свако парче земље јужно од Саве и Дунава, а 1718. године Аустрија успева и да успостави Краљевину Србију на подручју данашње уже Србије, док ће у њеној престоници, Београду, године 1736. на бедемима Доњег града бити подигнута капија, у

част цара Карла VI, на којој ће се до данас очувати барокни рељеф са грбом Србије, иако у то време пучка јавност већ познаје Витезовићев грб *Трибалије*, али не познаје га и Бечка херолдска канцеларија.

Годину дана касније, Јохан фон Бруген израђује (1741), Јохан Данијел Херц издаје бакрорез Крунисање Марије Терезије титулом краља Угарске, а на којој се види и грб Србије са прострељеном вепровом главом на сребрном штиту.⁵⁴

У делу *Heraldicae Regni Hungariae Specimen*, из 1766. године, грб Србије (*Servia*) приказан је на црвеном штиту са прострељеном главом вепровом⁵⁵, а такав грб срећемо и на познатом бакрорезу Георга Менсфелда *Избављена Србија*, насталом између 1776-1825. године, где је на црвеном штиту приказана такође устрељена вепрова глава.⁵⁶

И током осамнаестог века настаће још десетине карата, бакрореза, а многи извори ће се и даље писати и преписивати руком. Неки од најлепших, које овде нисмо обрађивали, јесу небројене Хабзбуршке царске и краљевске повеље, племенитим личностима, и слободним

⁵² (Caput Apri gessit in albo campo...), Paulo Ritter, *Stemmatographia sive Armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio*, Viennae, 1701, стр. 77

⁵³ Разлика је пре свега у апотези цара Душана, која је у другом издању богатија грбовима, и уместо 28 грба, има 56, дакле двоструко више.

⁵⁴ Johann Daniel Herz, *Mária Terézia koronázása*, 1741

⁵⁵ Franciscus Carlo Palma, *Heraldicae Regni Hungariae Specimen, Regia, Provinciarum, Nobiliumque Scuta complectens* Vindobonae, 1766, таб. I

⁵⁶ Johann Georg Mansfeld, *Befreites Serbien*, 1776-1825

Слика 20: Грб Трибалије на заставама регуларне устаничке војске из 1809. и војводским заставама из 1811. године

градовима, које се броје десетинама и стотинама, а у којима најчешће имамо и грб Србије, у свим могућим комбинацијама, боја, али мотива на варијацију чупаве црне животињске главе.

На крају, долазимо и до времена када наступају и бурни догађаји на Балкану, оличени у Првом српском устанку, када након 1807. године, у развијеном делу устанка, до тада претежно османску симболику, прво полако и стидљиво потискује српска пречанска симболика, да би 1809. године стигле заставе регуларне устаничке војске, а две године касније и чувене војводске заставе, све са раскошним хералдичким композицијама, грб Србије са крстом и оцилима, и грб Трибалије, некад плав, а некад сребрн, са устрељеном вепровом главом у чело.⁵⁷

Након ових догађаја, називе „цар Србије“ и „Србија“, који су се до тада везивали за овај грб, дефинитивно потпискује нови назив, а то је управо „грб Трибалије“, и тако ће с правом или не остати до данашњих дана.

Међутим, о његовој симболици, пореклу, и правом значењу, до данас се мало тога сазнало, али неки, не толико можда ни нови извори, указују да би прича о пореклу грба цара Србије, могла доживети свој логичан расплет, и да бисмо оно што је до сада било у домену измишљене традиције, могли превести у историјски потврђене чињенице.

Дакле, подсећања ради, ово питање је било под упитником док се није појавила хипотеза о пореклу овог грба са новца Балшића, на коме имамо кациге са челенком у којој је вучија глава са отвореним чељустима и исплаженим језиком⁵⁸, а понекад и пуни грб, са истим мотивом који се понавља и на штиту, што је била основана претпоставка да се могло радити о замени врсте животиње.^{59,60} У то су нас додатно уверавали и каснији хералдички извори, које смо горе поменули, а где су се јављале верзије и са вучијом главом, настале подједнако вероватно из истих разлога. Међутим, код ове хипотезе пред свима је и даље остало исто отворено питање, како је дошло до забуне да су Балшићи били цареви Србије?

Управо на том питању, ова прича имала је основа да се развија и даље, да би се не чак ни тако скоро, појавио извор који је очигледно прошао незапажен, а који би могао да посведочи овај грб у време последњег српског цара Уроша Нејаког.

О чему се ради?

Реч је о новцу цара Уроша⁶¹, неодређене ковнице, што је случај и за друге његове новце ове врсте, а на коме је приказан цар са затвореном круном, у сакосу, манијаку и дијадеми окренут лицем,

Слика 21: Новац Ђурђа I Балшића

⁵⁷ Драгана Самарџић, *Војне заставе Срба до 1918*, Београд, 1983, стр. 32-57

⁵⁸ Gregor Čermošnik, *Studija o srednjovjekovnoj diplomaciji i sfragistici Južnih Slavena*, Сарајево, 1976, стр. 136

⁵⁹ Александар Соловјев, *Историја српског грба*, Београд, 2000, стр. 106-107

⁶⁰ Александар Палавестра, *Илирски грбовници и други хералдички радови*, Београд, 2010, стр. 22

⁶¹ Мирослав Јовановић, *Српски средњовековни новац*, Београд, 2012, стр. 69

Слика 22: Грб са вепровом главом на новцу цара Уроша V Немањића

и јаше налево, у десној руци држећи скиптар са крстом, а у левој акакију, док се испод цара налази хералдички штит, и то најверованије са главом вепра, јер уколико погледамо контуре шарже, видећемо да оне готово идеално прате оригиналне верзије које је радио Улрих Рихентал почетком XV века.

Нажалост, о самом новцу не знамо много, ово ковање је сачувано у само два регистрована примерка, наведена представа се налази на његовом аверсу, уз ћирилички натпис УРОШЪ, док је на реверсу шлем са челенком, велом, дашчицом, розетом и перјаницом, окренут надесно, и са натписом VROSIVS - IMPERATOR.

Оно што је типско за ову врсту новца, јесте да се на том месту увек налази знак ковнице⁶², а који је у овом случају приказан грбом. Да ли је то био случај и овде, питање је, али веома је извесно да је управо овај новац послужио неком од страних аутора, да овим грбом представе грб цара Уроша.

На крају, као закључак можемо констатовати следеће, да је грб цара Србије, како се од почетка XV века јавља у рукописним изворима, највероватније као такав утемељен у средњовековној српској нумизматици, и да се везује за владара који је заиста носио титулу цара Србије. Поред тога, могли смо запазити да је мотив вепрове главе кроз изворе доживљавао своје метаморфозе ка глави вука, и да се то дешавало и у спуротном правцу, а све највише захваљујући заиста огромном броју сачуваних извора, који су бар херолдима морали бити лако доступни. Оно што је пак више варијало, а захваљујући опет највише томе што је било ван контроле херолда, јесу тинктуре, које негде од XVI почињу да варирају кроз готово све могуће комбинације, а од XVII века долази и до радикалне промене носиоца грба, чије име више нема етимолошке везе са Србијом, и тим је веће чудо или плод несвесног, што се овај грб ипак нашао раме уз раме са грбом Србије, и као такав обележио цео период устаничке хералдике, која и данас симболички посматрано, окупила је три најзначајнија знамена српске државности.

⁶² Исто, стр. 68

Зоран Николић

ОГЊИЛО ИЛИ ОЦИЛО

Прилог решењу блазонске недоумице

„Узео наше огњило, па му нађео име оцило.“

Кад ко узме што туђе, па га мало преиначи, као да се не би познало. Приповиједа се како је Маџар украо у Србина огњило, па казао да је то његово оцило.
(Вук Ст. Караџић)

Српска хералдика још увек нема изграђен целовит и заокружен систем хералдичких израза и термина, који би се као утврђен језички стандард користили при блазонирању грбова. То често ствара недоумице и отвара простор за произвољности и недоследности како у описивању, тако и у тумачењу и приказивању грбовних представа. С обзиром да се ликовни приказ грба увек усклађује са његовим хералдичким описом, сваки недостатак или недореченост у блазону видљив је и на емблazonу. Због тога понекад долази и до потпуно неочекиваних (чак комичних) слика грбова, као на овим примерима са почетака XX века:

Слика 1: Краљ Петар I са државним знамењима Србије
(The Lord Roberts Memorial Fund Stamp Album, 1915.)

Слика 2: Застава и грб Краљевине Србије
(John Player & Sons cards, Nottingham 1905.)

Уметници су погрешно протумачили блазон, мешајући *fuisil* и *fusil*, па је због наизглед небитне термилошке разлике грб Србије уместо огњила добио стилизована вретена. У енглеској хералдици термин *fuisil* (*firesteel*, *firestriker*) значи *огњило* (*упаљач*), док се у француској хералдици *упаљач* (*кресиво*) назива *fusil*. Међутим, француско *fusil* не треба поистовећивати са енглеским термином *fusil*, јер енглеско *fusil* представља издужени *losange* (фр. *fuseau*, *fusée*), а долази од старофранцуског *fusel*, које је настало од латинског *fusus*, и значи *вретено*.

У српском језику таква појмовна забуна у случају државног грба мало је вероватна, јер се у домаћој хералдичкој литератури упоредо и скоро равномерно користе именице *огњило* и *оцило*, које су истозначнице. Ипак, блазон није само јасан и потпун опис, него је пре свега језички сажетак грба, његова хералдичка формула. Самим тим, блазонирање не допушта никакву произвољност у коришћењу термина, где би се речи и изрази бирали према личном нахођењу грбоносца или хералдичара. Блазон сам по себи тежи одређености и уређености (стандарду), јер

се хералдички стандард изграђује управо кроз грбовне блазоне. Зато дилема из наслова овог чланка, иако семантички бесмислена, хералдички је сасвим основана, из више разлога.

Први званични опис српског грба утврђен је Сретењским уставом (Устав Кнежевине Србије из 1835. године), где у другој глави, под именом *Боја и грб Србије*, стоји следеће:

3) *Боја народна Србска јест отворено-црвена, бјела и челикасто-угасита.*

4) *Грб народниј Србскиј представља Крст на црвеном пољу, а међу краковима Крста по једно **огњило** окренуто к Крсту.*

Сав грб опасан је зеленим вјенцем с десне стране од растова, а са леве од маслинова листа.

Иако кратког века, тај правни акт је по питању огњила определио термин који ће се доследно користити наредних једанаест деценија. Каснији уставни Кнежевине Србије из 1838. и 1869. не садрже одредбе о грбу, јер се то питање, и поред многих препрека и противљења, решило заобилазним путем (благодарећи довитљивости и упорности кнеза Милоша). Политичко уздизање Србије кроз успостављање краљевине довело је и до одређених квалитативних и садржајних промена и у њеном државном знамењу. Како устав тим поводом није мењан, питање новог грба решено је Законом о грбу Краљевине Србије из 1882. године, где је прописано:

Члан 1.

Грб Краљевине Србије јесте двоглави бели орао на црвеном штиту с круном краљевском.

*Врх обе главе двоглавога белог орла стоји круна краљевска а испод сваке канџе по један кринов цвет. На прсима му је грб Књажевине Србије „бео крст на црвеном штиту са по једним **огњилом** у сваком углу крста“.*

Члан 2.

Грб је огрнут пурпурним хермелиновим плаштем, коме се на врху налази краљевска круна.

Већ следећи Устав Краљевине Србије из 1888. у члану 2. преузима постојећу законску дефиницију:

Грб је Краљевине Србије двоглави бели орао на црвеном штиту с круном краљевском.

*Врх обе главе двоглавога белог орла стоји круна краљевска; а испод сваке канџе по један кринов цвет. На прсима му је грб Кнежевине Србије „бео крст на црвеном штиту са по једним **огњилом** у сваком углу крста“.*

Народне су боје: црвена, плава и бела.

Тај блазонски образац, уз неке незнатне исправке, преносе и каснији највиши правни акти - Устав Краљевине Србије из 1901. године:

Члан 2.

*Грб је Краљевине Србије двоглави бели орао на црвеном штиту с круном краљевском. Врх обе главе орлове стоји круна краљевска, а испод сваке канџе по један кринов цвет. На прсима му је грб Кнежевине Србије: бео крст на црвеном штиту, са једним **огњилом** у сваком углу крста.*

Народна је застава тробојна с црвеном бојом озго, плавом у средини, а белом оздо.

И Устав Краљевине Србије из 1903. године:

Члан 2.

Грб је Краљевине Србије двоглави бели орао на црвеном штиту с круном краљевском.

*Врх обе главе двоглавога белог орла стоји круна краљевска; а испод сваке канџе по један кринов цвет. На прсима му је грб Кнежевине Србије »бео крст на црвеном штиту са по једним **огњилом** у сваком углу крста.*

Народне су боје: црвена, плава и бела.

Иако је послератно уједињење подразумевало и значајне хералдичке захвате у грбу нове државе, огњила се нису мењала. Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца из 1921. утврђује:

Члан 2.

Грб је Краљевине Двоглави Бели Орао у полету на црвеном штиту. Врх обе главе Двоглавога Белог Орла стоји Круна Краљевине. На прсима орла је штит, на коме су грбови, српски: бео крст на црвеном штиту са по једним **огњилом** у сваком краку; хрватски: штит са 25 поља црвених и сребрнатих наизменице; словеначки: на плавоме штиту три златне шестокраке звезде. Испод тога бели полумесец.

Државна је застава плава, бела, црвена, у водоравном положају према усправном копљу.

Ни наредни Устав Краљевине Југославије из 1931. у том погледу неће донети никакву новину:

Члан 2.

Грб је Краљевине двоглави Бели Орао у полету, на црвеном штиту. Врх обе главе Двоглавог Белог Орла стоји Круна Краљевине. На прсима Орла је штит, на коме су: бео крст на црвеном штиту са по једним **огњилом** у сваком краку, поред њега штит са 25 поља црвених и сребрнатих наизменице а испод њих плави штит са три златне шестокраке звезде и бели полумесец.

Државна застава је плаво-бело-црвена тробојка у водоравном положају према усправном копљу.

„Спуштање гвоздене завесе после окончања Другог светског рата“, како то Д. Ацовић сликовито запажа, „означило је и ноћ хералдике у готово читавој Источној и Југоисточној Европи. Узурпација власти од стране комуниста (...) уз брутални раскид са свим што је представљало сећање или традицију, почистили су гвозденом метлом и симболе националне прошлости.“ Колико је прекид са претходним политичким и правним поретком био потпун, дубок, суров и немилосрдан, најбоље се види на примеру државних знамења, која су дословно искасапљена. На развалинама националног грба остала су само огњица, као немо сведочанство револуционарног насиља једне тоталитарне идеологије. Иако је симбол (уклопљен у амблематско окружење сасвим нове и другачије „естетике“) некако преживео, промењено му је име. Кроз термилошки дисконтинуитет хтело се поручити да то више нису стара огњица из грба некадашње краљевине, већ оцила новоуспостављене народне републике, у чији је Устав из 1947. године унето:

Члан 4.

Државни грб Народне Републике Србије претставља поље окружено с једне стране житним класјем, а с друге стране лиснатим храстовим гранчицама. Житно класје и храстове гранчице повезане су доле траком на којој су исписане године народних устанака у Србији, 1804 и 1941. Између врхова житног класја и храстових гранчица је петокрака звезда. У пољу изнад траке налази се сунце, а у сунчевом пољу део зупчаника. Над сунчевим зрацима је штит на коме су правилно распоређена четири **оцила**.

Наредни Устав Социјалистичке Републике Србије из 1963. године, уз незаобилазне фразе марксистичке реторике, наставља стопама свог претходника:

Члан 8.

Грб Социјалистичке Републике Србије представља поље окружено с једне стране житним класјем, а с друге стране лиснатим храстовим гранчицама.

Житно класје и храстове гранчице повезане су доле траком на којој су исписане године устанка српског народа 1804. и година почетка народноослободилачког рата и социјалистичке револуције 1941. Између врхова житног класја и храстових гранчица је петокрака звезда. У пољу изнад траке налази се лик сунца, а у сунчевом пољу део зупчаника. Над сунчевим зрацима је штит на коме су правилно распоређена четири **оцила**.

Тај опис дословно је пренет и у Устав Социјалистичке Републике Србије из 1974. године:

Члан 5.

(...) Над сунчаним зрацима је штит на коме су правилно распоређена четири **оцила**.

Ипак, и у доба тоталитарног мрака једна установа, иако одстрањена из јавног живота, сачувала је сећање на српски грб. У Уставу Српске православне цркве из 1947./1957. стоји:

Члан 3.

Српска православна црква има овакав свој грб: На патријарашком плашту порфирне боје, украшеном двоструким крстом с десне и архијерејским жезлом с леве стране, у средини штит са златном архијерејском круном над њим; на плавој горњој половини штита с десне стране кула светог Саве у Хиландару, с леве црква манастира Пећске патријаршије, обоје беле боје; на белој доњој половини у средини златан крст са четири једнака крака и по једним златним **огњилом** у сваком углу крака.

Члан 4.

(...)

Застава Српске православне цркве је тробојка: црвено-плаво-бело, са златним крстом и **огњилима**.

Неминовни слом идеолошке конструкције СФРЈ, и промене које су у политичком животу донеле деведесете године прошлог века, нису могле заобићи ни питање државних обележја. Иако је Србија морала да чека свој грб још целу деценију и по, њено старо знамење васкрсло је кроз симболе заједничке државе. Закон о грбу Савезне Републике Југославије из 1993. године одређује:

Грб Савезне Републике Југославије је црвени штит на коме је двоглави сребрни орао златних кљунова и језика, златних ногу и канџи. На грудима орла је штит квадриран пољима Републике Србије и Републике Црне Горе, и то у првом и четвртом квартиру на црвеном пољу сребрни крст између четири сребрна **оцила**, а у другом и трећем квартиру на црвеном пољу лав "у пролазу" златног језика и канџи.

Састављачи описа новог државног грба, уз отклањање неких блазонских недоречености, вратили су се насилно прекинутој хералдичкој традицији Србије и Црне Горе. И поред несумњиве намере да се надовежу на ону нит која је револуцијом пресечена, остаје нејасно зашто се нису вратили и термину који је коришћен у свим службеним описима државног грба из времена кад је био у званичној употреби. Ни Препорука о коришћењу грба, заставе и химне Републике Србије из 2004. године не успоставља израз који су комунисти протерали; **огњила** нису враћена.

Питање државног знамења коначно је решено Уставом Републике Србије из 2006. и касније донетим Законом о изгледу и употреби грба, заставе и химне Републике Србије из 2009. године. Законски опис грба (у целисти преузет из раније скупштинске Препоруке), иако стилски скоро савршено срочен и уобличен, у погледу оцила следи правац који је одређен неславне 1947. Очигледно том питању није придаван нарочит значај. Иако у члану 10. стоји: „Грб Републике Србије јесте грб утврђен Законом о грбу Краљевине Србије од 16. јуна 1882. године и користи се као Велики грб и као Мали грб“, у опису који је дат у наставку текста нема **огњила** из правног акта на који се упућује:

Изглед Великог грба

Члан 11.

Велики грб јесте црвени штит на којем је, између два златна крина у подножју, двоглави сребрни орао, златно оружан и истих таквих језика и ногу, са црвеним штитом на грудима на којем је сребрни крст између четири иста таква **оцила** бридовима окренутих ка вертикалној греди крста. Штит је крунисан златном круном и заогрнут порфиром везеном златом, украшеном златним ресама, увезаном златним гајтаном са истим таквим кићанкама, постављеном хермелином и крунисаном златном круном.

Мали грб јесте црвени штит на којем је, између два златна крина у подножју, двоглави сребрни орао, златно оружан и истих таквих језика и ногу, са црвеним штитом на грудима на којем је сребрни крст између четири иста таква **оцила** бридовима окренутих ка вертикалној греди крста. Штит је крунисан златном круном.

Именице оцило и огњило, иако означавају исти појам, имају сасвим различита етимолошка исходишта. Оцило потиче од старословенског оцил, оцел (*оселъ), у значењу звожђе, челик. Долази преко вулгарног латинског *aciāle, од латинског aciēs (ивица, врх), које се развило из придева āser (оштар), а потиче од праиталског *akris, које свој извор има у праиндоевропском *h₂krós, и значи оштар.

Огњило је словенска реч која означава алат којим се ствара ватра. Корен јој је у именици огањ (коју у различитим облицима срећемо у свим словенским језицима), односно огњ (*ognjъ). Потиче од прасловенског *ognь, а долази из праиндоевропског *h₁ngʷnis (које се у санскриту развило у agni, а у латинском у ignis) и значи ватра, огањ. Одатле потиче и именица вигањ (*vugъnjъ, од прасл. *vugъnъ), у значењу ковачко огњиште.

Употребом огњила ствара се огањ, али огњило и самим именом указује на огањ, јер се у корену речи открива и сврха за коју се ствар користи; док оцило указује на особине предмета (гвожђе, челик), а не и на његову намену. Ако се већ тежи језичкој и хералдичкој доследности, поставља се питање колико је смислено да се хералдичка фигура која већ својим значењем упућује на тачно одређен метал (гвожђе), у грбу описује тинктуром другог метала (злато или сребро). Као што је непримерено златник (енг. bezant) означити као сребрн или плав, тако је непримерено и оцило (челик) означити као златно или сребрно. Кад се употребом одређеног израза елементи блазона постављају у хералдички неодрживе односе, онда треба размислити о његовој сврсисходности. Тим пре што у нашем језику постоје синоними с којима се не упада у сличне логичке замке.

Ако се пође од термина из хералдичких система где је лексички стандард израза и појмова који се користе у блазонирању далеко најразвијенији, огњило се намеће као најприкладнији превод енглеског термина fuisil, односно француског fusil. Обе наведене именице значе упаљач, кресиво, а потичу од старофранцуског fuisil, foisil (кремено кресиво). Те речи, преко вулгарног латинског fociilis petra (кремен-камен), долазе од каснолатинског focus, у значењу ватра. Док у класичном латинском именица focus означава **огњиште**.

Огњила, у односу на оцила, носе и далеко богатији асоцијативни потенцијал, који отвара знатно шире димензије симболичког значења и тумачења грбовне целине. Јер нема никакве сумње да композиција српског грба, са крстом у средишту, има изнад свега сакрални карактер, с обзиром на окриље хришћанске културе и време у коме је настала, па је треба и сагледавати у том духу. И док оцила (челик) остају нема, огњила (огањ) јасно говоре:

"Ја дакле крштавам вас водом ... Он ће вас крстити Духом Светим и **огњем**." (Мт 3;11)

"Јер Бог наш је **огањ** који спаљује." (Јев 12;29)

"Јер, гле, Господ ће доћи с **огњем**," (Исаија 66;15)

"И изађе **огањ** од Господа," (4.Мој 16;35)

"Јер је Господ Бог твој **огањ** који спаљује и Бог који ревнује." (5.Мој 4;24)

"Знај дакле данас да је Господ Бог твој, који иде пред тобом, **огањ** који спаљује;" (5.Мој 9;3)

"А вама страдалницима спокојство са нама када се јави с неба Господ Исус с анђелима силе своје, у **огњу** пламеноме," (2.Сол 1;7)

"Дођоx да баџим **огањ** на земљу; и како бих желио да се већ запалио!" (Лк 12;49)

"Тада дође **огањ** од Господа и удари их, те погибоше пред Господом." (3. Мој 10;2)

"Него само страшно очекивање суда и јарост **огња** који ће прогутати противнике." (Јев 10;27)

"Узиђе дим од гњева Његова, и **огањ** од лица Његова распали се, жар се резгоре од Њега." (Псалм 17;9 / мт 18;8)

"Бог наш, и неће прећутати. **Огањ** ће пред Њим разгорети се, и око њега бура јака." (Псалм 49;3 / мт 50;3)

"Господ царује, нек се радује земља, нек се веселе острва многа. ... **Огањ** пред њим иде, и пали наоколо непријатеље његове." (Псалм 97;1,3 мт)

"и распали се **огањ** у зборници њиховој, пламен попали грешнике." (Псалм 105;18 / мт 106;18)

"Гледах докле се поставише пријестоли, и старац сједе, на ком бјеше одијело бијело као снијег, и коса на глави као чиста вуна, пријесто му бијаше као **пламен огњени**, точкови му као **огањ** разгорио. Ријека **огњена** излажаше и теџијаше испред њега, ..." (Дан 7;10)

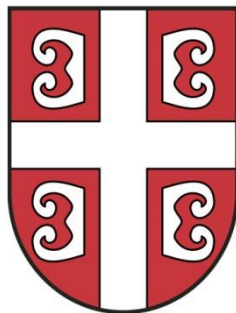
Можда би на крају стихови великог песника ипак најбоље објаснили недокучиву тајну грба Србије:

Виђесте ли чудо и знамење
ка се двије муње прекрстише?

...

крст од огња жива направише.
Ох, диван ли бјеше погледати!

(Петар II Петровић Његош: Горски вијенац)

Др Душко Лопандић

Черниговска династија (Рјуриковичи) и кнез Растислав: Рус који је владао Београдом

Славни преци: черниговски кнежеви

Кнежевина Чернигов на левој обали Дњепра, била је једна од најзначајнијих и најбогатијих области Кијевске Русије у XI-XIII веку. Имала је преко стотину насеља. Чернигов је по површини био већи чак и од тадашње руске престонице Кијева. Породична повест је порекло мача повезивала са Ростиславовим претком Олегом Свјатославичем, прозваним "Гориславич" (тј. тужни), који је почетком XII века прошао многе авантуре пројездивши огромним просторима источне Европе, од Кијевске Русије, преко "Хазарије" до Византије и натраг. Потомак кијевских владара Рјуриковича, Олег је био од оних људи који се никада не могу скрасити на месту и који никада нису задовољни оним што имају. Жесток су живот водили кнежеви, испуњен борбама, ловом, отимањем око власти. Један Олегов блиски рођак, у својим сећањима је забележио да је, између осталог, водио 83 похода, небројено пута падао са коња, два пута повредио главу, да га је медвед ујео за колено, да га је газио и роговима убо лос, да је вук искежених чељусти скочио на њега и оборио му коња, да га је дивљи бивол бацио у ваздух... али да га је Бог из свега тога спасао. Ипак, и поред бројних животних авантура, сваки од многобројних руских кнежева, сматрао би да његов живот није у потпуности постигао сврху ако бар једном не заседне на престо великог кнеза. У начелу, најстарији у роду Рјуриковича постајао је велики кнез Кијева (тзв. начело *сениората*), али то правило је било ретко чврсто поштовано. Осим тога, свака промена великог кнеза у Кијеву изазивала је и промене владара у другим руским "удеоним" кнежевинама, што је доводило до бескрајних сукоба. Олегово име је забележено у древним хроникама, међу именима оних кнежева који су увек тражили кавгу. Тако је под годином 1075. записано да је Олег Свјатиславич пустошио по чешким земљама, одакле је донео 1000 гривни сребра. Под годином 1078. забележено је да је Олег упао са Половцима - номадима азијатског порекла - да освоји славни град Чернигов, након чега је пред бесом својих рођака морао да бежи чак на Крим - у митско место древних Хазара и Викинга звано Тмутаракан. На Криму се прогласио "архонтом Хазара" и ковао новац под својим именом. Али изгледа да ни степским Кипчацима ни митским Хазарима Олег није одговарао. Прогнали су га врло далеко - чак у царски град Константинопољ. Тамо је од самог цара добио на поклон мач који ће постати породична реликвија. Био је затим упућен још даље - на острво Родос, где се оженио племенитом Гркињом. Али ни топлина ни мириси Медитерана нису могли да задрже северњачког витеза да се не врати у родну Русију. Под годином 1094. забележено је да је осам дана опседао Чернигов, који су затим његови дивљи Половци опљачкали. Године 1097. одржан је историјски сабор бројних кнежева Рјуриковича како би се постигао мир. На њему је одлучено да се трајно поделе руске кнежевине између разних грана породице. Черниговска кнежевина је тако припала Олегу Свјатославичу и његовим наследницима. Ипак, договор међу кнежевима није трајао. Олегови потомци - "Олеговичи" - вековима су ратовали око власти у Кијеву са другом граном династије Рјуриковича - потомцима великог кнеза Владимира Мономаха - "Мономаховичима" (од које су потекли московски велики кнежеви и цареви).

Посебно место у историји Черниговских кнежева, потомака Олега "Гориславича", заузима Михаило Всеволодович, отац Ростислава Михаиловича, господара Београда.

Отац: Михаило "Свети"

Кнез Михаило је живео у време када су се на истоку Руске земље појавили ратници много опаснији него што су били номадски Половци. Били су то Монголи (или, другим именом, Татари). У једном од најбржих, највећих и најразорнијих освајачких похода свих времена, војске Џингис-кана су, за мање од деценије, изникавши из монголске степе, освојиле северну Кину, срушиле велико царство Хорезма, порушиле сјајни Самарканд и на десетине других градова у централној Азији, прешле Кавказ, разбиле грузијску војску, натерали у бег Куманска племена, да би се око 1222. године њихове претходнице појавиле на границама Кијевске Русије, у пределима око Дњепра и Црног мора. Тадашњи кијевски велики кнез Мстислав "Стари" је с муком скупио коалицију вечно посвађаних кнежева. Руси још нису били свесни колико је опасан нови непријатељ. Млади Михаило Всеволодович је у походу пратио свога стрица, тадашњег черниговског кнеза. Иако бројнија, Руска феудална војска од можда 40.000 ратника, без правог вође, није била тежак плен за монголску ратну "машину". На реци Калки 1223. године Руси су битку ушли без икаквог плана или организације. Док су једни кнежеви, желећи да задобију славу, са својим трупама већ напали Монголе, други су се тек припремали за битку, а трећи нису ни знали да је сукоб отпочео. Монголи су брзим маневрима потпуно разбили противнике. Само је сваки десети руски војник преживео битку. Од осамнаест кнежева Рјуриковича колико је учествовало у бици, половина их је погинула - међу њима и кијевски велики кнез, као и Михаилов стриц. Монголске трупе, које су у свари биле претходница оргомне Џингис-канове армије, вратиле су се у дубине Азије. Али Битка на Калки је била само најава онога што ће задесити Русију неколико година касније.

Михаило Всеволодович је након битке наследио породични мач и постао кнез у Чернигову. Касније је једно време био и кнез у Новгороду, а затим је, након уобичајених борби са рођацима Мономаховичима, освојио 1237. године власт у Кијеву и најзад постао титуларни "велики кнез". Али било је то најгоре доба за већ размрвљену и ослабљену Русију, па и за самог Михаила и за његову породицу. Исте године када је он заузео Кијев, на границама руских земаља поново су се појавили Монголи - овај пут да ту остану. Повест наредних година представља страшну историју разарања и смрти. Монголске хорде су сваке године систематично освајале и темељно уништавале град за градом. Није било милости за: Рјазан (1237), за Коломну, Москву, Владимир-Суздаљ (1238), онда за још 14 градова (1239), међу којима: Ростов, Јарослав, Галич, Переслављ, Твер, Чернигов. Најзад 1240. године дошао је на ред и Кијев. Пред страшном силом није било правог отпора. Процењује се да је монголска инвазија свела на половину дотадашње становништво Русије. Између избора да се уклони или да се поклати, велики кијевски кнез Михаило Черниговски је опробао прво једно, па друго. Након пада Чернигова 1239. године, побегао је са сином Ростиславом на запад - у Угарску, код краља Беле IV, који ће ускоро и на властитој кожи доживети силу монголских освајача. Након више година проведених у изгнанству, не успевши да добије озбиљнију помоћ (иако је посланство за помоћ упутио и римском папи) кнез Михаило се вратио у Чернигов и признао монголску врховну власт. Ово није било довољно. Татари су тражили да он лично дође у хорду како би се поклатио кану. Али ризична Михаилова посета хорди 1246. године није се добро завршила. Домаћини су захтевали да черниговски кнез ода почаст њиховим паганским божанствима - сунцу и ватри. Кнез Михаило је то одбио, не желећи да призна другог бога осим Бога хришћана. Био је на лицу места погубљен и тако постао мученик за веру и светац Руске православне цркве - један од значајнијих светаца, међу педесетак чланова династије Рјуриковича који су током векова проглашавани за свете.

Са Михаиловим нестанком опао је политички значај черниговских кнежева у Русији. Водећу улогу су задобили кнежеви са севера, из Владимир-Суздаља, Твера и Москве - они који су знали да се боље додворе татарским господарима.

Од Чернигова до Београда

Упад Монгола имао је трајне последице на живот кнеза Ростислава Михаиловича. Након очеве погибије, бивши кнез Новгорода, затим Галиције, затим Луцка, затим Чернигова, није више

могао да се више одржи у некој од руских кнежевина. Окренуо се старом савезнику у Угарској. Стигао је тако дошљак из даљине, са Дњепра на Дунав, праћен преосталом "дружином", погнуте главе, носећи свој мач, породичне реликвије, понеку свету икону, драги камен и ћилибар, пар светих књига спасених из пожара. Није заборављао оца, његов животни пример и његове поуке: да се боји Бога, да поштује цркву, да штити слабе и да, пре свега, чува част, славу и светло име предака. На југу га је чекао нови живот: једна принцеза, једна покрајина, један град. Ростислав Михаилович Черниговски је постао члан угарске краљевске куће, оженивши се Аном, кћерком Беле IV (1243. године). Сетио се Ростислав још једне очеве поуке: „Жену воли, али јој не дозволи да влада тобом.“

Неколико година раније, код места Мохи на реци Шајо (1241. године), Монголи су страховито разбили мађарску војску, баш као што су то претходно урадили у сударима са Русима, Пољацима, Немцима и другима. У повратку ка Азији, похарали су успут и Србију и Бугарску. Након њиховог одласка, краљ Бела IV настојао је да обнови порушене градове, да изгради нове утврде и да привуче досељенике како би обновио десетковано становништво. Због тога је добио надимак "Други оснивач краљевства". Угарски краљ је своје зету Ростиславу Михаиловичу покушао да обезбеди једну од суседних руских кнежевина - Галич (Галицију), али у томе није успео. За утеху, дао му је области у самој Угарској: прогласио га је баном Славоније и дао му нову бановину на југу, где је желео да ојача угарско присуство - Мачву (1247). Као мачвански бан, Ростислав од Чернигова је држао пределе између Саве, Дрине и планине Цера. Нешто касније (1253) је задобио и области на северу Босне (Усору и Соли), све до Врбаса. Можда је један од разлога зашто је угарски краљ свог зета послао на обале Саве и Дунава било Ростиславово словенско и православно порекло, које му је без сумње олакшавало везе са новим поданицима, сличног језика и исте вере.

Угри су у то време преотели од Бугара град Београд, а Ростислав је постао господар утврде на ушћу Саве у Дунав. Са врха утврђења, посматрао је широке реке и огромно црвено небо које би га подсећало на небо над Черниговом. Стотинак година раније, средином XII века, Византинци су обновили старо римско утврђење које је било у руинама. Изграђен је нов *кастел* мањих димензија (зидине дужине 120 са 60 метара на простору око данашњег споменика "Победнику", на Калемегдану) на стратешки најзначајнијем делу заравни, изнад стеновитих литица које доминирају ушћем. Утврда, са главном капијом окренутом ка дунавској падини, одакле је водио пут ка Доњем граду, служила је углавном за смештај војске. У граду је било и седиште епископа, а око града су већином живели Словени. У епископској цркви је у то доба чувана чудотворна икона Богородице, коју је, веровало се, "написао" сам еванђелист Лука. Ростислав, син једног свеца, цркви је скрушено приложио иконе и реликвије донете из Чернигова.

Према југу, Ростислављеве земље су се граничиле са Србијом, којом је тада владао краљ Урош I Немањић. Син и муж западних принцеза, краљ Урош је углавном имао добре односе са суседном Угарском а долазио је и на угарски двор, где су га сматрали за вазала. У угарским хроникама остало је забележено да су српски краљ и мачвански бан били главни гости током свадбе краљевог сина. Српске јединице су учествовале као помоћне трупе у великој бици Беле IV против чешког краља 1260. године.

Више од деценије и по, бан Ростислав "од Славоније и Мачве" играо је значајну улогу у централној и јужној Европи. Забележено је да је 1256. године посредовао у склапању мира између Бугарске и Никејског царства (Византије). Његов утицај се још повећао када је средином педесетих година удао кћерку Елизабету за бугарског владара - цара Михаила I Асена. Међутим, ускоро се на бугарском двору у Трнову десила трагедија. Млади цар Михаило Асен је убијен у лову 1256. године. Као у Шекспировој драми, његов убица и наследник, Калојан I Асен се на силу оженио царском удовицом, Ростислављевом кћерком. Међутим, из Београда је одмах кренула освета. Пред угарском војском коју је предводио Ростислав, узурпатор је побегао. Пошто није било легитимног наследника, Ростислав се прогласио за "цара Бугарске". Иако није дуго држао власт над немирном бугарском властелом, титулу цара је задржао до краја живота. Наредних година поново је ратовао против Бугара и Византинаца - посебно након 1261 године, када је срушено Латинско царство и обновљен утицај Византије на Балкану.

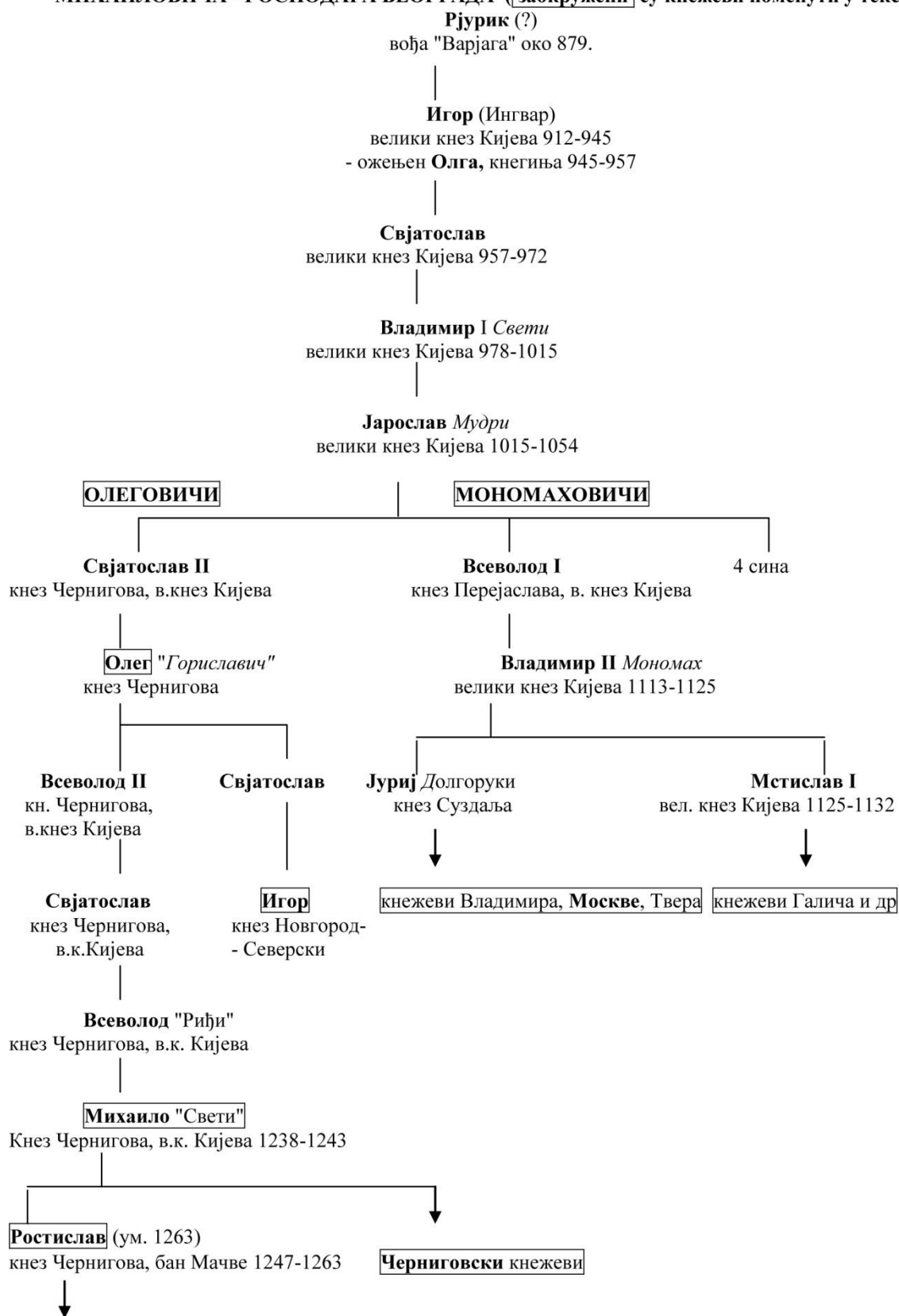
Потомци

Титуларни кнез Чернигова, војвода Галиције и цар Бугарске - а у стварности мачвански бан - Ростислав и принцеза Ана од Угарске имали су шесторо деце. Кћери су поудавали по суседним краљевинама, што се уклапало у ширу политику угарског краља - праву регионалну и европску политику на средњовековни начин. Поред Елизабете, која се након краткотрајних бракова у Бугарској, удала за угарског палатина, њихове друге две кћери удате су у владарске породице у Чешкој и Пољској. Кћерка Кунигунда (Кинга) се 1261. године удала за моћног чешког владара Пшемисла Отокара II. Ова веза је означила краткотрајно помирење између чешког и угарског краља. Овај брак је имао значајне дугорочне династијске последице. Потомци Кунигунде и Пшемисла Отокара II су касније постали наследници краљевских круна не само у Чешкој, него и у Угарској и Пољској. Њихови даљи наследници били су и немачки цареви из династија Луксембург и Хабсбург. Преко ових, потомци су им биле и многе друге владарске породице у Европи, попут француских краљева из куће Валоа. Трећа кћи Ростислава Михаиловича и Ане Угарске, по имену Агрипина (Грифина) била је 1265. године удата у Пољску за Лешка II "Црног", кнеза Кракова и Сандомира. Нису имали деце, а разлог је јасно забележен у једној старој пољској хроници. Под годином 1271. записана је изјава кнегиње Грифине да је и даље девица, јер је њен муж импотентан.

У току последњих година владавине Беле IV у краљевској породици није било мира. Краљев најстарији син, "млади краљ" Стефан, је подизао побуне против оца, тражећи део краљевства за себе. У борби са сином, краљ Бела IV се ослањао на осталу децу, а посебно на своју омиљену кћер Ану и на њеног мужа. Међутим, Ростислав је умро 1263. године, још доста млад, у тридесет и осмој години живота. Његова два сина, Бела и Михаило су по руском узору поделили очеве земље. Малолетни Бела Ростиславич, који је је завладао Мачвом и Београдом, добио је и очев мач. Млађи Михаило владао је Усором и Соли. Српски краљ Урош I, желећи да искористи новонастале прилике и немире у Угарској, упао је у Мачванску бановину (1268. године), која је, на граници његових земаља, представљала сталну претњу за независну Србију. Краљ Бела IV је одмах послао помоћ свом истоименом унуку. У бици између српске и угарске војске, Урош I је био поражен и заробљен. Као сужањ, одведен је са заробљеном властелом краљу Бели IV. Забележено је да су Угри као ратни плен на двор донели и Урошев краљевски стег, као и златан крст, украшен бисером и драгим камењем. Верује се да је овом приликом, уз закључење мира Угарске и Србије, склопљен брак између унук краља Беле IV- Каталине и наследника српског престола, "младог краља" Драгутина. Тиме се Србија додатно везала за Угарску. Оба сина кнеза Ростислава су погинули десетак година након очеве смрти у сукобима око власти у краљевској породици, који су се повећали након смрти Беле IV. Михаило је страдао у бици, 1270. године. Ростиславова удовица, кнегиња Ана је морала да побегне од свог брата, новог владара, код кћерке Кунигунде у Чешку. Бан Бела Ростиславич је убијен 1272. године на острву Свете Маргарите (код Будима) у метежима око наслеђа престола. Ростиславов мач је нестао у водама Дунава...Успомена на кнеза-придошлицу из Русије који је владао Београдом и Мачвом и који је покушао да постане бугарски цар, остала је забележена у повељама и хроникама. Предела којима је владао су једно време називани "земље кнеза Ростислава". Двадесетак година након његове смрти, око 1284. године један други угарски зет је добио на управу његове области: Београд, Мачву, Усору и Соли. Био је то ранији српски краљ - Стефан Драгутин Немањић.

Постоји још једна занимљива веза између брачног пара Ростислава Михаиловича и Ане од Угарске и владара Србије. Наиме, проучавањем њиховог родословља, пронашли смо да су обоје били потомци српског великог жупана Уроша I (кога не треба мешати са већ помињаним краљем Урошем I Немањићем) који је владао у Расу у првој половини XII века. Ана Угарска је била потомак у петој генерацији Урошеве кћери Јелене, удате за угарског краља Белу II Слепог. Ростислав Черниговски је женском линијом у четвртом колелу потицао од друге Урошеве кћери - Марије, која се удала за владара Моравске и Чешке (Конрада од Знојма). Маријина кћи (Јелена) се била удала у Пољску, а унука - за черниговског кнеза, Ростиславовог деду.

**ПРЕДСТАВНИЦИ ДИНАСТИЈЕ РЈУРИКОВИЧА - ПРЕЦИ РОСТИСЛАВА
МИХАИЛОВИЧА - ГОСПОДАРА БЕОГРАДА (заокружени су кнежеви поменути у тексту)**

Черниговски кнежеви од епа до опере "Кнез Игор"

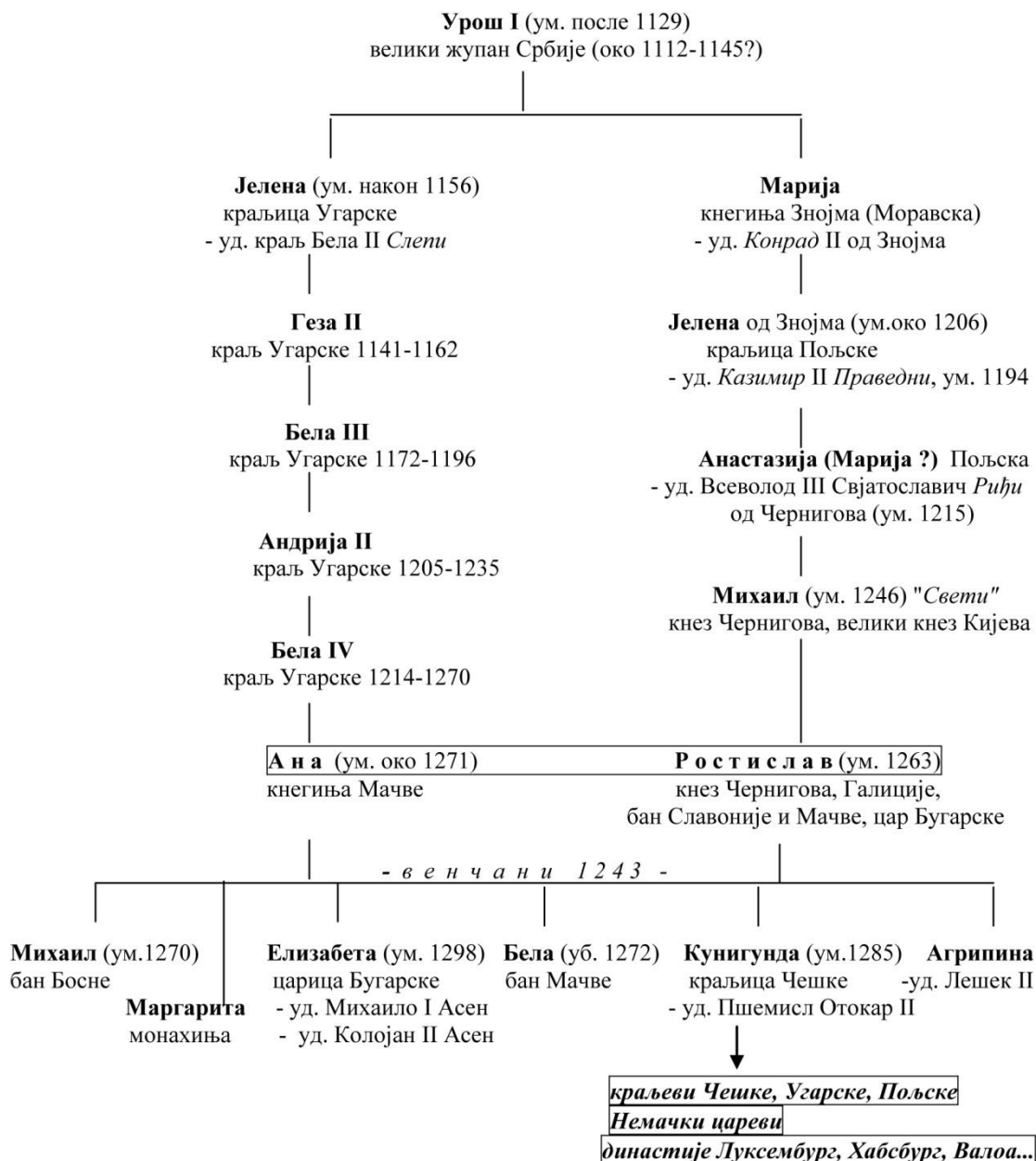
Један черниговски кнез задобио је вечну успомену, више захваљујући уметности, него због неких личних заслуга. Био је то унук Олега "Гориславича" који се звао Игор Свјатославич, кнез Новгород-Северски. Игор (умро 1202) је 1185. године са браћом и рођацима организовао поход на немирне Половце (Кумане) из ког је једва извукао живу главу. Његов неуспешни поход није имао неки важнији историјски значај. Ипак остао је упамћен захваљујући анонимном песнику који је певао "Повест о Игорову походу" (на руском: "Слово о полку Игореве") - најстарији еп на староруском језику. У епу у петност певања приповеда се о Игоровим авантурама у борби са Половцима. И поред неповољних знамења, Игор се решава да крене у битку, бива опкољен, његов брат и "дружина" страдају. Описано је туговање Игорева супруге, кнегиње Јарославне...Најзад, након заробљеништва међу Половцима, Игор се ипак избавља, остављајући за собом заробљеног сина. Еп се завршава Игоровим повратком своје дому, где га одушевљено дочекују јер, како каже песник: "као што тело има главу, тако је и земљи потребан кнез". Текст епа је пронађен крајем XVIII века. Постао је чувен након што га је Пушкин препевао на модерни руски језик. Био је инспирација за многа уметничка дела: оперу "Кнез Игор" (Бородина), балет, филм.

Лав Толстој - потомак кнеза Михаила Черниговског "Светог" и српских жупана

Руски писци који су потицали из високих племићких породица, попут Пушкина или Толстоја, имали су међу прецима и велике кнежеве Рјуриковиче. Тако је, на пример, писац "Рата и мира" гроф Лав Николајевич Толстој, преко мајке, кнегиње Волконске (Марије Николајевне) директни потомак черниговских кнежева. Наиме кнежеви **Волконски потичу** од Јурија, кнеза Таруског и Оболенског. Јуриј је био праунук по мушкој линији чувеног черниговског кнеза Михаила Всеволодовича "Светог". Јурјеви потомци су добили презиме "Волконски" по имену реке Волконе (Волхонке) око које су имали поседе. У XV веку, породица се поделила на три гране (старију, "другу" и најмлађу грану). Волконски су играли значајну улогу у историји царске Русије као дворани, војсковође и државници. Лав Николаевич Толстој је припадао 17. колону у односу на претка Светог Михаила Всеволодовича Черниговског. Толстој је био потомак Рјуриковича и посредством других племићких породица које су се ородиле са грофовима Толстој, попут Трубецких, Горчакова и др.

Имајући у виду да је гроф Толстој потомак Михаила Черниговског, он је тиме такође и потомак српског великог жупана Уроша I, посредством мајке Михаила Черниговског - пољске принцезе, односно његових бабе и прабабе.

**РОДОСЛОВНА ВЕЗА БРАЧНОГ ПАРА РОСТИСЛАВА ОД МАЧВЕ И АНЕ ОД УГАРСКЕ
СА СРПСКИМ ЖУПАНОМ УРОШЕМ I И ЊИХОВО ПОТОМСТВО**

Генеалогја и генетика - откривање тајни скриваних вековима

Праћењем тзв. **хромозома Y**, који се преноси искључиво мушком линијом (са оца на сина) могу се данас изоловати тзв. "хаблогрупе" етнички сродних популација. Утврђивање хаблогрупа може да реши дилему, присутну у руској хисториографији већ три века, о томе да ли су оснивачи Кијевске Русије - кнежеви Рјуриковичи били по пореклу скандинави (викинзи) или су они ипак били претежно словенског порекла. Међутим, досадашње проучавање **хаблогрупе племића који воде порекло од руских владара Рјуриковича** дале су са гледишта генеалогје **необичне резултате**. Показало се, да мушки потомци черниговских кнежева "Олеговича" (кнежеви Оболенски и Волконски) припадају сасвим другим хаблогрупама од потомака владимирско-суздаљских кнежева - "Мономаховича" (кнежеви Гагарини, Шаховски и Лобанов-Рјазански)! Ради се о породицама које историјски, односно генеалошки вуку порекло по мушкој линији од истог претка - кијевског великог кнеза Јарослава "Мудрог". Две гране породице _ Олеговичи и Мономаховичи - су тако вековима ратовале за положај великог кнеза Кијева, али се данас показује да је једна од две кнежевске гране у генетском смислу била - лажна. Потомци черниговских кнежева припадају **хаблогрупи "R1a"**, која је типична за словенске популације, док су потомци владимирско-суздаљских кнежева (којима су припадали и московски велики кнежеви и цареви) носиоци **хаблогрупе "N3"** - која је ретка код Словена, али врло присутна код северних и азијских народа (угро-финци, скандинавци и др). Ова анализа указује на могућност да је супруга неког од кључних "предака" једне од две кнежевске гране родила мушко дете настало у прељуби. Могуће је међутим и друго објашњење: да су лажни родослови неких од племићких руских породица високог рода.

О хералдичким знамењима Душанове властеле

Интересовање за хералдику средњовековних српских феудалаца заузима истакнуто место у српској историографији. Ова тема већ дужи од века привлачи пажњу истраживача. Но, због недостатка историјских извора разумљиво је да се о хералдичким обележјима и грбовима Душанове властеле не могу изводити увек поуздани и свеобухватни закључци.

За време владавине краља и касније цара Душана (1331-1355) хералдички елементи и симболи његове властеле се појављују на новцу, одећи на фрескама, печатима повеља и каменој пластици у виду натписа који су ктиторски и надгробни. На основу њих се види да су најзаступљенији хералдички симболи били шлем са челенком или „дашчицом“ и двоглави орао.

Тада у повоју, шлем, јастучић и челенка заузимају место првенства у односу на штит и представе на њему.¹ У периоду од 1331. до 1346. године уведена је нова врста динара и то са хералдичком представом шлема са челенком, дашчицом, розетом и перјаницом на реверсу окренута налево.² То је први пут да се на Душановим новцима јавља шлем са челенком са различитим знацима на њој.³ На том шлему обично стоји на врху четвртаста дашчица (ширмбрет), а врх дашчице – круг са различитим знацима: ружом, звездицом или куглицама. Треба истаћи да је овакав шлем исти онај какав су користили хришћани у западноевропским земљама и да представља само један део грба јер њему недостаје штит.⁴ Интересантно је напоменути и то да су се Угри у XIV веку на печатима и новцу чешће служили шлемом са челенком него штитом (као и Душан и његова властела). Они су га називали цимером (szimer) који је у ствари замењивао грб, а на старонемачком је означавао украс на шлему. Уосталом, једна од раних српских речи за грб и јесте цимер (од француског cimier, преко угарског szimer), што заправо значи челенка.⁵ Као хералдички мотив на Душановом новцу на скиптру налази се и крин, то је стилизовани приказ љиљана или ириса. Уместо крста на скиптру коју држе цар и царица налази се крин на новцима.⁶

Позната су хералдичка знамења и на новцу Душанове властеле. На два новца деспота Јована Оливера на челенци је на првом мушка, а на другом женска или девојачка глава. На новцу жупана Бранка, оца Вуковог, који такође припада Душановом времену приказан је шлем са окићеном шлемовом дашчицом и ружом у кругу, челенка су три кринова цвета.⁷

Већ од првих година Душанове владавине граде се племићке задужбине. Око 1332-37. године жупан Петар-Брајан подиже и живопише Белу цркву Каранску, 1337. године госпођа Даница подиже Љуботен, око 1341. године деспот Јован Оливер Грчинић подиже Лесново посвећен светом Архистратегу Михаилу, велики војвода Никола Стањевић подиже манастир

¹ Александар Соловјев, *Историја српског грба и други хералдички радови*, приредио А. Палавестра, Београд 2000, стр. 113.

² Слађана Спасић, *Средњовековни новац у нумизматичкој збирци Народног музеја Краљево*, Краљево 2014, стр. 170.

³ Стојан Новаковић, *Хералдички обичаји у Срба у примени и књижевности*, Годишњица Николе Чупића VI, Београд 1884, стр. 34.

⁴ А. Соловјев, *Нав. дело*, стр. 82.

⁵ Исто, стр. 113.

⁶ С. Новаковић, *Нав. дело*, стр. 37.

⁷ С. Новаковић, 41.

Конче посвећен Светом Стефану.⁸ Сачувани су и ктиторски натписи у овим манастирима. Од њих свакако треба поменути ктиторски натпис великог војводе Николе. Он се налази на плочи уздигнутог облика која је пронађена у нартексу цркве у Кончи код Струмице.⁹ Натпис је важан за овај рад јер се на њему налази представа шлема са челенком, јастучетом, то јест дашчицом и перјаницом окренут на хералдичку десну страну. У средини је натпис у два реда лево и десно од хералдичког знамења. Натпис се датира у период од 1346-1355. године и гласи: „Никола Стањевић велики војвода ктитор“¹⁰ Вероватно је својим натписом и симболом на њему властелин Никола Стањевић желео да изрази лојалност породици Немањић и цару Душану.

Представу шлема са челенком срећемо код свих српских обласних господара у време владавине цара Уроша V Немањића и то код Мрњавчевића, Бранковића, Балшића, Војиновића и Хребељановића-Лазаревића и других.

У доба краљевине Душанове хералдички елементи се јављају на печатима повеља и писама. На једном писму у коме се тражи потраживање дуга, налазимо грбовни печат. Без легенде, без штита, само шлем са крстом и гранама као украсом.¹¹ За доба царства Душан прекида са западном традицијом престоних и грбовних печата, који су били од воска и уводи византијску традицију златних или позлаћених од сребра висећих печата, са представом Христа и Светог Стефана са различитим легендама, односно титулама.¹²

Познате су нам много повеље цара Душана. Треба истаћи повељу од пергаментна са врпцима од црвене свиле где је на крају причвршћен златни печат, на коме је слика са обе стране. На предњој страни (avers) је лик царев, он клечи на јастучићу, огрнут плаштом, богато искићеним са драгим камењем, са појасом; у десној му руци жезло са двоструким крстом, а леву је ставио побожно на прса. На задњој страни (revers) је лик светог Стефана архиђакона са приказом ореола, са путиром и кадионицом. Обе стране имају легенду у којима недостају поједине речи.¹³

Битно је напоменути да је традиција златопечатних повеља била позната и пре цара Душана. Свети Сава је забележио у свом „Житију светог Симеона“ да је Стефан Немања, тада монах Симеон дао да се изради златопечатна повеља за манастир пресвете Богородице Добротворке у Студеници и да се потом запише и на зиду овог средњовековног манастира. То је уједно и била прва повеља која је записана на тврдом материјалу. Ову традицију Србија је преузела из Византије. Вероватно су златопечатне повеље биле и три Жичке повеље, које су манастиру Жичи доделили Стефан Првовенчани и његов син Радослав.¹⁴

Што се двоглавог орла као хералдичког симбола тиче интересанто је поменути да се на српском земљишту јавља први пут на новцу деспота Јована Оливера. Познат је његов новац са латинским натписом „Monita Despoti Oli“ са лепо стилизованим орлом.¹⁵

У цркви манастира Леснова, Оливеровој задужбини, портретисани су деспот и његова жена Ана Марија. Над деспотовим именом је грчки натпис и ореол око главе, а њихова одела су од врата до ногу украшена златним двоглавим орловима на црвеном тлу.¹⁶ Слична одела носе деспот Оливер и његова жена на фресци у капели св. Јована Крститеља у цркви св. Софије у Охриду. Двоглаве орлове налазимо и на ланцу великог полијелаја у Леснову са монограмом

⁸ Светозар Радојчић, *Старо српско сликарство*, Нолит, Београд 1966, стр. 142.

⁹ Пре Другог светског рата плоча са натписом пренета је у Куршумли хан у Скопљу, а после је изгубљена, опширније видети у: Гордана Томовић, *Морфологија ћирилских натписа на Балкану*, Београд 1974.

¹⁰ Гордана Томовић, *Морфологија ћирилских натписа на Балкану*, Београд 1974, стр. 67.

¹¹ Александар Соловјев, *Два прилога проучавању Душанове државе*, Гласник Скопског научног друштва, књига 2, свеска 1-2, Скопље 1927, 39.

¹² А. Соловјев, *Два прилога проучавању Душанове државе*, стр. 44.

¹³ Алекса Ивић, *Стари српски печати и грбови*, Прилог српској сфрагистици и хералдици, Нови Сад 1910, стр. 25-26.

¹⁴ Гојко Суботић, *Трећа Жичка повеља*, Београд 2006-2007, 51.

¹⁵ А. Соловјев, *Историја српског грба*, стр. 83, С. Новаковић, *Нав. дело*, стр. 42.

¹⁶ Јован Радоњић, *О деспоту Јовану Оливеру и његовој жени Ани Марији*, Гласник СКА, Београд 1913, стр. 82, А. Соловјев, *Историја српског грба*, стр. 83, С. Новаковић, *Нав. дело*, стр. 44.

деспота Оливера.¹⁷ Осим тога, у фреско сликарству манастира Леснова најчувенији су породични портрети Душана, његове жене Јелене и сина Уроша. Душан и Јелена стоје на црвеним јастуцима (супедионима), царев јастук је украшен великим жутиим (златним) двоглавим орловима.¹⁸

Такође приликом заштитних археолошких радова у комплексу цркве светог Михаила у Леснову, откривена су три гроба од којих је у другом гробу, поред остатака покојника, као гробни прилог пронађен један сребрни мушки прстен са представом двоглавог орла. Место на коме је откривен овај гроб пружа сигурне индикације да се ради о гробу ктитора цркве. Гроб се налази на спољној страни северног зида, а познато је да је ктиторски портрет Јована Оливера живописан са унутрашње стране северног зида наоса.¹⁹

Уопште, од доба прогласа српског царства, скоро сваки великаш носи на своме свечаном оделу двоглаве орлове, нарочито ако има високи дворски чин. У Византији по речима Кодина писца из XIV века двоглави орлови се користе на оделима, шаторима и абајлијама деспота, савестократора и ћесара да би касније заузели почасно место царског амблема. За време владавине цара Душана, двоглави орлови као хералдичко знамење представљали су ознаку дворског достојанства.²⁰ Двоглави орао налази се и на сребрној патени нађеној у околини манастира Дренова у Тиквешу. Натпис је наоколу орла: „Степан цар“. Двоглави орао израђен је као украс великог шлема на кули у Серу (Серезу) коју је зидао Душанов велможа Орест 1350. године уз натпис у коме се спомиње цар Стефан.²¹ Затим, одело ћесара Гргура Бранковића на фресци у манастиру Богородице Захумске на Охридском језеру (1361), зелено одело ћесара Новака и пурпурно одело ћесарице Кали на фресци из 1369. године у Малом граду на Преспи, и црвено одело Остоје Рајаковића у цркви Богородице Перивлепте у Охриду (око 1370) такође имају двоглаве орлове на својим оделима. Такође, деспот Константин (вероватно Константин Дејановић) насликан је на минијатури Јеванђеља из 1356. године у црвеном оделу са златним двоглавим орловима са опуштеним крилима.²² За Константина пише да је зет великог цара Јована Александра. Интересантно је поменути да је ово први пут да се двоглави орлови јављају на земљи деспота Константина, сина Дејановог и сестрића Душановог.²³

У попису из 1353. године начињеном поводом продаје неких црквених ствари, наведена су и три кандила са емајлираним сликама светог Николе, краља Рашке и грбом реченог краља, као и једно име са именом дародавца, ћесара Гргура Голубића. Такође се спомиње и кадионица, дар ћесара Гргура, украшена црвеним двоглавим орловима.²⁴

Извесно је да је двоглави орао био најпознатије хералдичко обележје у време владавине краља и цара Душана. Што се Душана тиче, треба истаћи да се он почео њиме користити пре проглашења царства. То закључујемо на основу поморске географске карте такозване „партолане“. (les partolans) каталонског морнара Анђелина Дулсерта (Angelino Dulcert), сачуване у фирентинској библиотеци и изадате у великом делу познатог шведског истраживача Норденшелда.²⁵

Дулсерт је навео Србију на својој карти на којој стоји година 1339., а то је осма година од Душанове владавине. Будући да је млади краља већ освојио Прилеп и Струмицу и први пут опсео Солун, интересовање за њега и његову државу постало је веће код Каталонаца, који су у оно доба владали у Атини и северној Грчкој.²⁶

¹⁷ А. Соловјев, *Историја српског грба*, стр. 83.

¹⁸ Светозар Радојчић, *Портрети српских владара у средњем веку*, Скопље 1934, 56.

¹⁹ А. Палавистра, *Родословне таблице и грбови српских династија и властеле*, Београд 1991, стр. 71.

²⁰ А. Соловјев, *Историја српског грба*, стр. 82.

²¹ Исто, 81-82.

²² Исто, 84.

²³ С. Новаковић, *Нав. дело*, стр. 45.

²⁴ А. Соловјев, *Историја српског грба*, стр. 112.

²⁵ Исто, 365.

²⁶ Исто, 366.

Наиме, Дулсерт је северно до Солуна насликао град Скопље (Scopri) као тврђаву са кулама, а из тврђаве се види велика бела заставица са жутом (златном) подлогом на којој је црвени двоглави орао, до заставе је натпис Servia (Сервија). Овај податак је од великог значаја. Каталонац зна да је Скопље главни град Србије и зна да је двоглави орао – знак српског владара и српске државе. Да ту нема погрешке, да Дулсерт није побркао неку византијску заставу са српском, види се по томе што је над суседним Солуном насликао византијску заставу – на црвеном пољу златан крст са четири оцила. У то време био је то грб Палеолога.²⁷

Грбови и хералдички симболи су се другачије доживљавали у средњовековној Србији него што је то био пример у западноевропским земљама средњег века, где су грбови у исто време служили за распознавање државе и племства. Културно деловајући на Србију на њену друштвену структуру, Византија је преносила и хералдичке симболе па је тако хералдика остала схваћена у оквирима византијске културне и владарске идеологије. Тако је остало и за време владавине цара Душана.

Несумњиво је да су шлем са челенком и различитим облицима и знацима примењивали међу Душановом властелом. Њих је цар Душан стављао на новце и они су представљали знаке краљевског и царског достојанства. Међутим, поменути хералдички симболи се још нису установили као стални хералдички знаци. Врло је вероватно, иста судбина била и са двоглавим орловима за које са сигурношћу не можемо тврдити да су били одређени за Душанов грб и грбове његове властеле. Оно што је сигурно јесте да се на Душановом двору водила борба између византијских традиција и западних утицаја које су преносили Дубровчани и германски витезови – најамници.²⁸

Извесно је да је хералдика у средњовековној Србији за време владавине Душанове имала нешто другачији развој, челенка је, на основу извора се може закључити сматрана важнијим делом хералдичког знамења. Неспорно је да Душанов двор и његова властела познају установу витештва и његове ознаке који су само формални, јер они заједно нису имали сталне хералдичке знаке и уређен стални грб.

Такође, од великог значаја била је и примена двоглавог орла који је у Душаново доба почео да симболизује српску државу, њеног владара и његове истакнуте дворске великодостојнике то јест великаше. Стога се он јавља на новцу деспота Оливера, на фрескама знаменитих Душанових великаша и осталим предметима.

По речима која се базирају на истраживањима професора др Александра Соловјева, када је реч о српском грбу у средњем веку, а самим тим и о грбовима Душанове властеле „термин грб се треба користити у српским земљама у ширем облику значења и хералдичког амблема, а не у ужем, које би подразумевало грб уређен по правилима западноевропске хералдике“.²⁹ Другим речима, посматрање хералдике у ширем облику значи да су се њена знамења и елементи користили на новцу, печатима повеља и натписима искључиво као симболи, а имали су ознаку дворског достојанства. Такође налазили су се на архитектури као орнаменти, цртежима и предметима онога времена.

Литература:

Ивић Алекса, *Стари српски печати и грбови*, Прилог проучавању српској сфрагистици и хералдици, Нови Сад 1910.

Новаковић Стојан, *Хералдички обичаји у Срба у примени и књижевности*, Годишњица Николе Чупића VI, Београд 1884.

²⁷ Исто.

²⁸ А. Соловјев, *Историја српског грба и други хералдички елементи*, стр. 367.

²⁹ Исто, 352.

Палавестра Александар, *Родословне таблице и грбови српских династија и властеле*, Београд 1991.

Радоњић Јован, *О деспоту Јовану Оливеру и његовој жени Ани Марији*, Гласник СКА, Београд 1913.

Радојчић Светозар, *Старо српско сликарство*, Нолит, Београд 1966.

Радојчић Светозар, *Портрети српских владара у средњем веку*, Музеј Јужне Србије, књига 1, Скопље 1934.

Суботић Гојко, *Трећа жичка повеља*, Зограф 31, Споменица Ивана М. Ђорђевића, Београд 2006-2007, стр. 51–58.

Соловјев Александар, *Два прилога проучавању Душанове државе*, II. Печати на Душановим повељама, Гласник Скопског научног друштва, књига 2, свеска 1-2, Скопље 1927, 25-46.

Соловјев Александар, *Историја српског грба и други хералдички елементи*, приредио Александар Палавестра, Београд 2000.

Спасић Слађана, *Средњовековни новац у нумизматичкој збирци Народног музеја Краљево*, Краљево 2014.

Томовић Гордана, *Морфологија ћирилских натписа на Балкану*, Београд 1974.

Леонид Кампе

Хералдичка форензика - гр(о)б Новака Ковача

Епска повезаност средњовековне Српске државе са Котором највише се испољава у циклусу песама о Марку Краљевићу. Тако веома важан део песме „Марко Краљевић и Муса Кесеџија“ представља, у ствари, расправа коју Марко води са Новаком ковачем. У току те расправе Марко проба мач којег му је исковао Новак ковач тако што цепа наковањ на две половине. Као хералдичару ипак ми је интересантнија песма „Марко познаје очеву сабљу“ где Марко на сабљи види „три слова хришћанска. Јадно слово Новака ковача, Друго слово Вукашина краља, Треће слово Краљевића Марка“.

Култ Краљевића Марка кроз његов пословни однос са Новаком ковачем постоји и у Котору, где још живи предање како је Краљевић Марко, пробајући оружје које је купио од Новака ковача, мачем пресекао велику стену изнад града а другу оближњу стену разбио буздованом. Стари которани још увек са поносом показују „Маркових руку дело“, мада не постоје писани подаци о његовом боравку у Котору. Свакако су се он и Новак срели, бар у песми „Марко Краљевић и Муса Кесеџија“, али ни у тој песми се Котор не помиње.

Слика 1: Средњовековна ковачка радионица, снимила Лиза Лемонс-Пауер

За разлику од Краљевића Марка, Новака ковача налазимо у архивској грађи средњовековног Котора, и то као уваженог и добростојећег мајстора мачара (*ser Novacus spatarius de Catharo*) с краја XIV и почетком XV века, свакако пре 1419. године¹. На жалост, шест година сачуваних списа из времена которске републике (1395. – 1400.) као и каснија архивска грађа мало говоре о Новаку мачару као занатлији. У овим документима он се помиње као успешан пословни човек, и то власник винограда у Могоришу² (данас Вериге), млина у Левањи (изнад Шкаљара) те закупцу неке земље у Грбљу³. У изворима из 1419. године се помињу и његови

¹ Ристо Ковијанић, „Которски медаљони“, Центар АРС, Београд, 1976, страна 83.

² Локалитет је названом по „могоришу“ – дохотку који се плаћао владару из муће Немањића

³ Ристо Ковијанић, „Которски медаљони“, Центар АРС, Београд, 1976, страна 84.

синови Марко, такође мачар и Павле, свештеник (*Marcus filius quondam Novaci spadarii cum presbitero Paulo, fratre suo*)⁴.

Управо документа у којима се помиње Новаков син Марко најбоље описују обим и врсту пословања мачара у средњовековном Котору. Наиме, израда једног мача трајала је неколико дана, без украсних радова. Прво би ковач исковао такозване „црне мачеве“, затим су ти мачеви оштрени на тоцилу, да би их напоследку мачар дотеривао, калио, глачао и давао им сјај. О обиму посла говоре подаци да би један ковач успевао да искује и до 4 мача недељно, а да је которски ковач Вукослав Богданов, брат ковача Вукашина, испоручио Марку Новакову, мачару, „600 мачева са крсницом и јабуком, добрих и довољно широких за тоцило“. Те мачеве Марко је мајсторски дотеривао⁵.

Цела ова прича нам помаже да лакше схватимо један надгробни споменик на гробљу у клаустру самостана светог Фрања у Котору. Овај самостан је подигла 1288. године Јелена Анжујска, удовица краља Стефана Уроша I и био је активан све до 1657. године када је, услед опасности од напада турака, порушен да не би турцима послужио као упориште при нападу. Овај „*Campo santo*“ средњовековног Котора вековима је остао затрпан и заборављен, све док није сасвим случајно откривен 50-тих година прошлог века при копању темеља за нову зграду поште. Због своје изузетне очуваности ова некропола представља драгоцен извор за проучавање историје средњовековног Котора. Како су ту, осим локалног племства, сахрањивани и остали грађани Котора (који су то могли себи да приуште) хералдички су нам посебно интересантни надгробни споменици на којима налазимо и грбове занатлија.

Слика 2: Остаци манастира светог Фрања на Гурдићу

Један од гробова на овом гробљу већ дуги низ година у медијима се помиње управо као гроб Новака ковача. На средини надгробне плоче налазимо нечитак натпис на којем се једино препознаје почетно слово „S“. На горњем и на доњем делу плоче налазимо по један грб: на горњем грбу као ликове на штиту препознајемо наковањ и чекић док на доњем грбу препознајемо само наковањ⁶. Ово је једини споменик са ознакама ковача на овом гробљу тако да се са правом приписује Новаку ковачу који је био један од најпознатијих мачара управо у време када је споменик постављен. Ипак, треба узети у обзир и следеће чињенице:

⁴ Ибид, страна 85.

⁵ Ибид, страна 82.

⁶ Вилма Ковачевић, „Нови налази занатлија на фрањевачком гробљу у Котору, Годишњак Поморског музеја у Котору, XLI – XLII, Котор, 1993 – 1994, стране 151. – 154.

Средњовековни Котор је био један од великих привредних центара са изразито развијеном занатском производњом. Занатлије одређене струке обично су биле организоване у тзв. "братовштине" (цехове, еснафе). Оваква удружења имала би свој статут, свог свеца – заштитника, цркве или олтаре у црквама и свој симбол. У време тзв. "либералне хералдике" ови симболи би се често представљали унутар штита тако да већ у XIV веку можемо говорити о занатским грбовима као некој претечи корпоративне хералдике. Тако у Котору поред религиозних препознајемо братовштине обућара, кројача, морнара, месара, кожара и евентуално ковача. Интересантно да нема података ни о братовштини златара (*aurifices*) мада су они били најбројнија група занатлија⁷.

Которски ковачи су се јасно разликовали од мачара мада су се и мачари бавили ковањем. Пошто су, на пример, у братовштину обућара осим обућара (*callegorii*) улазили, папучар (*savatarius*) и опанчар (*opencarius*) сасвим је могуће да би у братовштину ковача, осим ковача (*fabri, ferrarii*) улазили и мачари (*spatarii*) и бравари (*clavarii*) могуће и коричари (*coricarius, vaginarius*) и штитари (*scutularii*). Припадност Новака ковача оваквој братовштини свакако би било најлогичније објашњење за постојање два (ипак различита) грба на његовој надгробној плочи – грб сахрањеног и грб братовштине којој је припадао.

Историјски извори Новака повезују са једном сасвим другачијом братовштином. Они говоре да је Новак са супругом Радицом био активан члан, а сам чак више пута и „мајстор“ (*Maistro*)⁸ чисто религиозне братовштине Светог Духа (*Fraternitatis Sancti Spiritus de Cattaro*)⁹. Ова братовштина је окупљала чланство из различитих градских слојева и занатлије разних профила

Слика 3 : Грб за који се верује да је припадао Новаку Ковачу

⁷ Јован Ј. Мартиновић, „Занатлијски подмладак у Котору прве половине XIV вијека, Годишњак Поморског музеја у Котору, XLI – XLII, Котор, 1993 – 1994, стране 67. – 71.

⁸ Цеховске братовштине предводио је председник (*gastald*)

⁹ Јелена Антовић, „Статут братовштине светог Духа са посебним освртом на документе о Новаку ковачу“, Годишњак Поморског музеја у Котору, XLI – XLII, Котор, 1993 – 1994, стране 135. – 149.

тако да никако не можемо да јој доделимо неку цеховску природу или ознаке. Да ли је онда „доњи“ грб на наведеној надгробној плочи грб могуће братовштине ковача или се ради само о ознаци заната којим се преминули бавио (што је мање вероватно) остаје да открију нека следећа археолошка истраживања.

С друге стране горњи грб би требао да представља лични грб власника гробнице. Није познато да је Новак био припадник локалног племства. Опет, нотар је уз његово име редовно стављао ознаку „сер“ а Новак је више пута био мајстор једне веома бројне и угледне братовштине. Титулу је наследио и Новаков син Марко. Ово говори да је Новак био веома богат и цењен члан заједнице што му је можда дозвољавало да истиче и свој грб, мада искључиво локално и без икаквих привилегија.

Интересантни су и ликови на „горњем“ грбу, под условом да се ради о личном грбу Новака ковача. За грбове средњовековног Котора није карактеристично да као ликове имају ознаке посла или заната којим се бави власник грба. Чак и ако се ради о грбовима асоцијација ликови на грбу упућују на име грбоносца, његов надимак или на назив рода којем грбоносац припада. Овде говоримо о Новаку ковачу који је *de facto* био по професији мачар (мач на грбу није приказан). Од два његова сина само је старији Марко Новаков (*ser Marcus Novachi, spatiarius*) засновао породицу али он је имао само кћерку Радулу и преселио се код брата у Дубровник 1439. године. Тако не можемо говорити о роду Ковача у Котору нити о диференцијацији на поменутих грбовима пошто су Новакови синови сахрањени у Дубровнику. Ковачки прибор на грбу би у том случају једино могао асоцирати на надимак Новака мачара – „ковач“ што би дало одговоре на симболику грбова на његовом надгробном споменику.

Дакле, надгробни споменик који анализирамо свакако је припадао неком ковачу. Два различита грба на споменику наводе на то да је сахрањени ковач припадао братовштини ковача а уједно имао и свој властити грб, а старост гробнице, чињеница да је то једина гробница са ознакама ковача и историјски извори који Новака ковача смештају у време настанка гробнице и дају му одређени друштвени статус у локалној заједници наводи на то да се можда ради упарво о његовој гробници. Ипак да би ова тврдња прерасла оквиру урбане легенде потребно је још доста квалитетног истраживачког рада.

Александар Петров

ВИРМЕРОВА ЗАСТАВА НЕМАЧКЕ

На недавно одржаним скуповима десно оријентисаних анти-имиграционих и анти-исламских организација у Немачкој, међу истицаним државним заставама Немачке уочљива је и масовна употреба заставе која је обележила отпор нацистичком режиму у самом Трећем рајху. Реч је о застави коју је осмислио немачки правник Јозеф Вирмер (*Josef Wirmer*, 1901-1944). По професији адвокат у Берлину, све док није избачен из нацистичке адвокатске коморе због отвореног супротстављања анти-семитизму и расној идеологији. Као ревносни католик придружио се Центристичкој партији где је убрзо дошао на чело социјалдемократске фракције због чега је зарадио надимак "црвени Вирмер". 1936. године придружио се покрету отпора концентрисаним око социјалдемократа и синдиката који је предводио Јакоб Кајзер. Током 1941. године придружио се кругу завереника окупљених око Карла Герделера, који је планирао да Вирмера постави за министра правде након слома нацистичког режима.

Са одушевљењем прихвата план Фон Штауфенберга за убиство Хитлера и активно од самог почетка суделује у организацији атентата. Ухапшен је по науху завере против Хитлера. Осуђен је 8. септембра 1944. године пред Народним судом за политичке дисиденте и непријатеље на смртну казну вешањем, која је одмах потом и извршена.

Слика 1: Вирмер на суђењу. Извор: Spiegel Online.

У послератној Немачкој биће слављен као један од хероја покрета отпора против нацизма.

При завереничком штабу Фон Штауфенберга, Вирмер је на себе преузео задатак осмишљавања нових симбола ослобођене Немачке који морају бити истакнути одмах по убиству Хитлера и преузимања власти над војском и државном управом тзв. Трећег рајха. Штауфенберг је инсистирао да нови симболи који ће заменити злогласну свастичку буду припремљени пре почетка акције, као и да буду јавно истакнути већ истог дана по преузимању власти. Вирмер је марљиво приступио задатку. Иако лево оријентисан, задржао је традиционалистички приступ у изради нових симбола имајући у виду да су у покрету отпора поред социјалдемократа, равноправно учествовали и представници цркве и немачке аристократије. Бројни завереници, нарочито они из црквених кругова, чврсто су веровали да је Хитлер заправо Антихрист описан у Библији, што је подстакло Вирмера да у основи нове заставе Немачке буде крст као основни симбол хришћанства и симбол победе немачког народа против зла тј. Хитлера. Одлучио се за нордијски

крст, данас заступљен на националним заставама Шведске, Норвешке, Данске, Финске, Исланда, донекле из потребе означавања немачког народа германској припадности, али у равноправној основи са осталим нордијским нацијама без истицања аријевске надмоћи над другим расама и народима што је свастика на нацистичкој застави у основи и представљала. Крст на застави је црне боје што је била ознака немачких Тевтонских витезова током крсташких ратова, што је такође имао у виду. Одлучио се и за традиционалне "републиканске" националне боје Немачке: црну, црвену и златну, које су биле заступљене на застави демократске Вајмарске републике,

Слика 2: Застава Немачког царства (1871-1918)

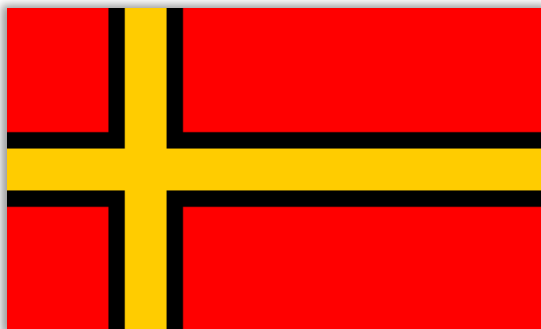
Слика 3: Застава Вајмарске републике (1918-1933)

Слика 4: Оригинално идејно решење Јозефа Вирмера из 1944. Године (слика: Jaume Ollé)

Слика 5: Каснија модификација Ернста Вирмера из 1948. Године са додатним оивичењем у стилу Гвозденог крста (слика: Jaume Ollé)

Слика 6: Предлог ЦДУ за државну заставу СР Немачке 1948. (слика: Jaume Ollé)

одбацујући притом старију традиционалну "монархистичку" триколорну поделу на црну-белу-црвену коју је сматрао за сувише националистичку, имајући у виду њену заступљеност код крајње десно опредељеног становништва и племства који су здушно подржавали нацисте, а ова комбинација боја била је притом заступљена и на нацистичкој застави где је, додуше, црвена боја била доминантна, али опет у јединству са црном и белом.

Након рата и пораза нацистичког режима долази до формирања новог државног и друштвеног уређења на рушевинама тзв. Хиљадугодишњег рајха.

Доношењем Устава Савезне Републике Немачке 1948. године разматрани су уједно и нови државни симболи. Вирмерова застава била је готово прихваћено решење, где је за потребе њеног усвајања рођени брат Јозефа Вирмера, Ернст, иначе посланик Хришћанско-демократске уније у Бундестагу, извршио и одређене модификације. Међутим, у ужи избор ушла су два предлога: црно-црвено-златна вајмарска тробојка коју је предложила Социјалдемократска партија Немачке (СПД) и застава коју је предложила Хришћанско-демократска унија (ЦДУ) заснована на

Вирмеровој застави Покрета отпора из 1944. године, али знатно измењена у погледу распореда боја – на предложеној застави уместо црног крста нашао се златни крст. На крају прихваћен је предлог Социјалдемократа са убедљивом већином од 49 гласова према 1.

Немачка је 18. јуна 1948. године званично подељена на источну (Народна Демократска Република Немачка) и западну (Савезна Република Немачка). Од 1949. до 1959. године обе државе користиле су идентичну вајмарску црно-црвено-златну тробојку као државну заставу, док је НДР Немачка 1959. године својој застави додала и државни грб на коме су се налазили чекић и шестар окружени сноповима пшенице. Од 3. октобра 1990. године, вајмарска црно-црвено-златна тробојка постала је званична државна застава уједињене Савезне Републике Немачке.

Слика 7: Партијска застава ЦДУ коришћена од 1953-1970.г. (слика: Marcus Schmöger)

Оно што је занимљиво јесте да Вирмерова оригинална застава средином 50-их година постаје званична застава Хришћанско-демократске уније (ЦДУ), иако је ЦДУ као предлог нове заставе Немачке предложила њену знатно измењену верзију. Предлог модификоване оригиналне заставе свог члана Ернста Вирмера, ЦДУ тада није прихватила као званичан предлог.

Вирмерова застава поново је у центру пажње са појавом мигрантске кризе у Немачкој и широм Западне Европе. Од 2014. године групе као што су Пегида (PEGIDA) и Хогеса (HoGeSa) демонстрирају на улицама немачких градова отворено се противећи исламизацији западног света и приливу миграната са Блиског Истока. Ове групе оптужене су за ширење ксенофобије, изазивање верске и расне нетрпељивости, пропагирање нео-нацистичке идеологије и сл. На њиховим скуповима Вирмерова застава постала је стандардни реквизит. Противници ових скупова постављају питање како је могуће да застава која је обележила анти-нацистички покрет отпора сада представља барјак оних који једним делом пропагирају нацистичку идеологију? Руководство Пегиде одбацује било какву повезаност са нео-нацистичким покретима тврдећи притом да је нацизам зло попут исламског фундаментализма против којег отворено дижу свој глас. Вредности које бране на улицама немачких градова изражене су на Вирмеровој застави, а то су германска хришћанска традиција и нордијска култура, па тврде да се ова застава као таква спонтано наметнула да буде барјак анти-имиграционих демонстрација.

Слика 8: Протест Пегиде у Дрездену 2015. године
Слика: Spiegel Online.

Извори:

Josef Wirmer, https://en.wikipedia.org/wiki/Josef_Wirmer

From Stauffenberg to PEGIDA: How the Far Right Adopted the Flag of the Anti-Hitler Resistance. <https://historynedblog.wordpress.com/2017/07/20/from-stauffenberg-to-pegida-how-the-far-right-adopted-the-flag-of-the-anti-hitler-resistance/>

Gedenkstätte Deutscher Widerstand, Josef Wirmer, http://www.gdw-berlin.de/en/recess/biographies/index_of_persons/biographie/view-bio/josef-wirmer/?no_cache=1

Flags of The World, Proposals 1944-1949 (Germany), <http://www.crwflags.com/fotw/flags/de!1949.html#res>

Historical Flags, German Resistance 1944, <http://historicalflags.tumblr.com/post/73968226425/german-resistance-1944-on-20-july-1944-an>

German Empire, https://en.wikipedia.org/wiki/German_Empire

Weimar Republic, https://en.wikipedia.org/wiki/Weimar_Republic

Flag of Germany, https://en.wikipedia.org/wiki/Flag_of_Germany

Pegida und das Symbol der Hitler-Attentäter, <http://www.sueddeutsche.de/politik/wirmer-flagge-pegida-und-das-symbol-der-hitler-attentaeter-1.2593682>

Flag of Germany – A Brief History, <https://www.flagmakers.co.uk/wp-content/uploads/Flag-of-Germany-A-Brief-History-Download.pdf>

Warum bei Pegida die Kreuz-Fahne weht, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/pegida-warum-in-dresden-die-kreuz-flagge-weht-a-1045600.html>

Зоран Николић

БЕСЛОВЕСНА СЛОВЕСА

Осврт на предлог новог блазона грба СПЦ

Слика 1: Званични грб СПЦ (Д. Ацовић)

Последњих дана јавности је стављен на увид нацрт новог највишег акта о унутрашњем устројству СПЦ под насловом "Предлог Устава Српске Православне Цркве – Пећке Патријаршије", који поред многобројних измена, доноси и сасвим неочекивану грбовну новину. СПЦ у једном битном елементу садржаја свог грба добија знамење суштински другачије од постојећег. Чланом 3 нацрта предвиђено је да:

"Српска Православна Црква - Пећка Патријаршија има свој грб и заставу.

Грб изгледа овако: на патријарашком плашту порфирне боје, украшеном крстом са десне и архијерејским жезлом са леве стране, у средини је штит са златном архијерејском митром над њим; на плавој горњој половини штита са десне стране је пирг Светог Саве у манастиру Хиландару, а са леве стране храм манастира Пећке Патријаршије, обоје беле боје; на белој доњој половини штита у средини је златан крст са четири једнака крака и по једним златним **словесом** (огњилом) у сваком углу крака.

Застава Српске Православне Цркве - Пећке Патријаршије је тробојка: црвено-плаво-бело са златним крстом са четири једнака крака у средини и по једним златним **словесом** (огњилом) у сваком углу крака."

Не улазећи у ситније и крупније блазонске недоречености и пропусте, који су преузети из описа грба датог у Члану 3 важећег Устава СПЦ*, у нови блазон сад се уводе **словеса**, што би требало да значи **слова**. Та грбовна **словеса** су, како то писац схвата, хералдички истоветна огњилима, при чему уопште није јасно на који начин су "словеса" и огњило постали истозначни

термини. Огњило је употребни предмет, а слово је знак писаног језика (графема). Ствар може својим обликом да подсећа на слово, као што и слово може својим обликом да подсећа на неку ствар, али језички симбол и реални објекат увек су суштински различити појмови. Зато фигура у грбу СПЦ може бити или предмет или слово, с тим да једно искључује друго. Не могу истовремено да постоје два алтернативна садржаја једног истог грба, где би се пустило уметнику на слободу да по сопственом нахођењу изабере једну од понуђених фигура.

Грб је увек одређен блазоном, и зато опис мора бити тако јасан и недвосмислен, да не оставља никакве недоумице у погледу његовог садржаја. А садржај грба СПЦ утврђен је почетком XVIII века, у доба митрополита Мојсија Петровића. И ево, већ три столећа крст међу огњилима стоји као знамење Српске цркве. Да би сад, након толико времена, без икаквог повода и објашњења, огњила била замењена словима. При чему је састављач новог блазона остао недоречен у погледу тога о ком се "словесу" ради, јер правопис српског језика познаје 30 слова, а црквенословенски још и више.

Именица *грб* у српски језик дошла је преко руског *герб*, и потиче од немачког *das Erbe*, у значењу - *наслеђе, наследство, породично знамење*; али и *наследник, носилац знамења (der Erbe)*. Дакле, *грб* изражава идентитет који се наслеђује и преноси с предака на потомке, представљајући тако спону грбоносца са нараштајима његових претходника кроз векове. Зато је грб истовремено и израз и потврда континуитета, својеврсно сведочанство трајања. Грбоносац може свој грб да измени или га сасвим одбаци, али за тако нешто мора да постоји важан разлог, који се тиче суштинске промене идентитета самог армигера. Нови идентитет значи и ново знамење којим се тај идентитет изражава. Тако се кроз нови грб представља један другачији субјект, који тим новим знаковљем шаље одређену поруку о себи. А какав то нови идентитет жели да изгради СПЦ, да би то захтевало и промену постојећег грба? Јер сваки хералдички захват, па и овај изнет у предлогу Устава СПЦ, подразумева оправдан разлог, који у овом случају очигледно не постоји.

Поред тога што је СПЦ заједница хришћана који су у њој сабрани, она је истовремено и чувар историјског сећања српског народа. Зато је важан однос Цркве према свом грбовном наслеђу, као битном облежју њеног помесног идентитета. Тим пре што је држава Србија своје национално знамење (крст са огњилима) стекла посредством Цркве (Карловачке митрополије), која га је у том садржају и облику пренела и предала обновљеној кнежевини. Да ли се новим блазоном то вишевековно наслеђе чува, или се непромишљено одбације?

Писац новог Устава СПЦ очигледно не разуме да између описа и тумачења грба постоји разлика. Описом се дефинише садржај, док се тумачењем тај садржај објашњава и доводи у одговарајући значењски контекст. И док сваки грб мора да има прецизно дефинисан опис, не мора да има јасно и јединствено тумачење. Одређене хералдичке слике носе вишеслојну симболику, при чему вишеструка и вишезначна могућност разумевања њихових фигура није недостатак, него квалитет. То што огњило својим обликом случајно или намерно подсећа на ћирилична слова С, В или З не значи да се може (или треба) тако и описати. Грбовна фигура би се на тај начин свела на словни знак, изгубивши при томе сав асоцијативни потенцијал изворног симбола, а сама мистерија грбовне представе тиме не би била решена. То није хералдички манир, то је банализација хералдике и деградирање грба, што сасвим сигурно није била намера предлагача новог Устава. Познат пример из српске хералдичке баштине, где грбовни елемент својим изгледом намерно подећа на слово, али се не блазонира као слово, је уроборос у породичном грбу Обреновића.

Иако нема сумње да је грбоносац (кнез Михаило) хтео да обликом хералдичке фигуре укаже на почетно слово породичног и династичког имена (Обреновић), он ипак у свој грб није ставио слово О, него уробороса. Јер уроборос као својеврсни чувар грба има капацитет не само да изрази презиме титулара, него и симболички представи породични мото; као древни знак бесконачног круга времена које нема ни почетак ни крај (вечност), недвосмислено указује на династичку крилатицу - *tempus et meum ius* (време и моје право). Да је уместо уробороса у грб стављено слово О, изгубила би се ова дубока симболика. А то ће се сасвим сигурно десити ако огњила у грбу СПЦ буду замењена сов(ес)има.

Слика 2: Породични грб Обреновића (Д. Ацовић)

---

*Постојећи Устав СПЦ из 1931. године (са изменама из 1947.):

Члан 3

Српска православна црква има овакав свој грб:

На патријарашком плашту порфирне боје, украшеном двоструким крстом с десне и архијерејским жезлом с леве стране, у средини штит са златном архијерејском круном над њим; на плавој горњој половини штита с десне стране кула светог Саве у Хиландару, с леве црква манастира Пећке патријаршије, обоје беле боје; на белој доњој половини у средини златан крст са четири једнака крака и по једним златним огњилом у сваком углу крака.

Члан 4

(...)

Застава Српске православне цркве је тробојка: црвено-плаво-бело, са златним крстом и огњилима.

ДРУШТВО СРПСКИХ ГРБОНОСАЦА
“МИЛОШ ОБИЛИЋ”

